

СПОМЕНИК

CXLII

ОДЕЉЕЊЕ ИСТОРИЈСКИХ НАУКА

15

Примљено на VII скупу Одељења историјских наука од 24. септембра 2008. године,
на основу реферата академика *Милорада Екмечића*, *Владимира Стојанчевића* и *Василија Ђ. Крстића*,
дописног члана *Драгољуба Живојиновића* и проф. др *Михаила Војводића*

Уредник
академик
ВАСИЛИЈЕ Ђ. КРЕСТИЋ

БЕОГРАД
2009

„МАЂАР КУРИР“ О ПРВОМ СРПСКОМ УСТАНКУ

Ерика Котхенц, Димитрије Е. Стефановић

„Мађар курир“ (Magyar Kurir – Мађарски курир) једини је лист на мађарском језику који је за све време трајања Првог српског устанка излазио и о том судбоносном догађају историје српског народа чешће или ређе извештавао.

Лист је основан 1786. године. Осим првог броја, који је изашао у Пожуну, остали бројеви су објављени у Бечу. Тек основани лист уживао је подршку јозефинистичких дворских кругова, али се временом окретао и мађарским националним проблемима. Године 1793. уредник новина постаје Шамуел Дечи (Décsy Sámuel) и за све време Првог српског устанка он их уређује, с тим што му се 1808. године, такође као уредник, придружио и Данијел Панцел (Pántzel Dániel). Дечијев период уређивања карактеришу сталоженост, која понекад прелази у апатичност или сувопарну ученост, као и честа слања са званичним ставовима бечког двора.¹

Наш прилог садржи српски превод оних текстова листа „Мађар курир“ који се односе на Први српски устанак. Такав текст се први пут појављује 17. априла 1804. а последњи пут 8. октобра 1813. Пада у очи, међутим, да су од 1808. текстови о српским догађајима проређени и тематски осиромашени. Таква промена у уређивачкој политици листа изискује даља истраживања.

Текстове из појединих бројева листа означили смо датумом и бројем истог листа, као и навођењем стране на којој се налази текст. Настојали смо да у српском преводу сачувамо оригиналну спољашњу сегментацију по пасусима. Оригинал нисмо у потпуности следили у подели текста на реченице. Понеке предугачке реченице из оригинала, које су биле у духу оновременог одговарајућег мађарског језичког израза, ради јасноће, преводили смо са више краћих реченица. Вести о устанку

суседног народа обично су објављиване у појединим бројевима листа под насловом „Турско царство“ или под неким другим насловом. У нашем преводу наслове смо сачували само онда када је непосредно испод њега следио одговарајући текст о Првом српском устанку.

Називе лица и географских појмова у преводу, по могућности, дајемо у облицима који се користе у савременом стандардном српском језику, нпр. немачки облик Semlin или мађарски облик Zimony преводимо српским обликом Земун. У оригиналу је више тих облика, често и оних који су словенског порекла, деформисано или тешко препознатљиво. Мађарске облике са основом szerv- (szervianus, Szervia, szerviai) и основом szerb- (szerb, szerbus, Szerbia, szerbiai), са изузетком одговарајућег текста у броју од 25. октобра 1808. године (бр. 34, стр. 544), увек преводимо истим српским облицима са основом срб- (Србин, Србија, српск-). У наведеном изузетку користимо облике и са основом срб- и са основом серв-. За облике Czerni György и Czerni у оригиналу, у преводу увек пишемо Карађорђе. На неке очигледне грешке или противречности у тексту пажњу скрећемо знаком (!), а на несигурне идентификације имена и назива знаком (?). Полукружне заграде () и текстове који су исписани у њима преносимо из оригинала, а у угластим заградама [] се наводе интервенције преводиоца и неразговорни и неидентификовани или несигурно идентификовани облици имена и назива из оригинала.

При препознавању и идентификацији имена и назива коришћено је издање: Г. Е. Маретић, *Историја српске револуције 1804–1813*, Београд 1987. Понекад су упадљива подударана између Маретићевих казивања, као савременика и неког ко је био задужен да прати токове Првог српског устанка, и текстова о том устанку у „Мађар куриру“.

Највећи део напомена о личностима и догађајима који се у нашем преводу наводе у вези са Првим српским устанком саставио је мр Радомир Поповић, асистент у Историјском институту Српске академије наука и уметности у Београду. Он нам је давао и корисна објашњења и савете поводом преношења одређених појмова из мађарског на српски језик. На његовој колегијалној помоћи и овог пута срдечно захваљујемо.

¹ Кратак опис листа дали смо на основу издања: *A magyar sajtó története I. 1705–1848*. Szerkesztő: Kóka György. Írták: Fenyő István, Kóka György, Kosáry Domokos, T. Erdélyi Ilona, Ugrin Aranka. Akadémiai Kiadó. Budapest 1979, 94–97, 151–153 [*Историја мађарске штампе I 1705–1848*, Уредник: Ђ. Кокаи, Аутори: И. Фење, Ђ. Кокаи, Д. Кошари, И. Т. Ерделји, А. Угрин, Издавачка кућа Академије, Будимпешта 1979, 94–97, 151–153].

Захвалност дугујемо и Иштвану Шерешу (Istvan Seres), историчару из Будимпеште, који нам је љубазно скренуо пажњу на текстове „Мађар курира“ о Првом српском устанку.

И овде изражавамо дужну захвалност Црквеноуметничкој збирци Епархије будимске у Сентандреји (Мађарска) на материјалној помоћи приликом ксерокопирања одговарајућих текстова из листа „Мађар курир“.

ТЕКСТОВИ

17. април 1804; бр. 31, 469–471.

Турско царство

Према извештајима пристиглим из околине Београда, са приближавањем пролећа значајно оживљавају напади. Другог априла јављено је да је за кратко време тридесет хиљада Срба и осталих побуњених становника окупљено на разним местима Србије. Они су до сада, захваљујући својим опрезним потезима, имали среће. Турци у Србији немало страхују од овог новог напада који ће се, судећи према припремама устаничке војске, далеко проширити. Главни део нападачких снага се окупља поред Београда, а преостали део, распоређен у мање групе, кружи земљом и све оне које нађе под оружјем разоружава, а оне који пружају отпор ликвидира. Уколико у својим редовима пронађу издајнике и докажу њихову кривицу, без милости поступају са њима, ломећи им ноге и руке, бацају их у тамницу где за неколико дана умиру у страшним мукама. Ни београдске турске вође нису узеле ствар за шалу, па наврат-нанос обнављају бедеме тврђаве. Између осталог, оспособљавају за одбрану шанац, подигнут пре неколико година између Саве и Дунава, и опремају га топовима. Сваки становник града мора да учествује у раду, а устаници, посматрајући то, закључују да се турска војска у Београду припрема за дугу одбрану, те су се приближили граду на такозвано Врачарско брдо. Турци су 1. априла предвече у 5 сати великом снагом излетели, али нападе нису могли отерати, већ су се уз губитак од 47 погинулих морали повући у тврђаву. Једног старешину су мртвог оставили на бојном пољу. Један турски старешина, именован Кучук-Алија [Kutsukuly], поневши све своје благо, са 400 верних људи, у току ноћи, побегао је из Београда и неприметно кренуо према Видину у нади да ће успети да се провуче кроз устаничке линије. Али пошто је издан, устаници су га пуштали да иде до Крагујевца [Krajovtze],² а тамо су га, са приближно пет хиљада војника, напали и заробили. Устаницима је обећао сто хиљада пијастера, само да га пусте, али они то никако нису учинили, већ су га препустили својим вођама да ураде с њим оно што сматрају за најбоље. А до тада га држе под јаком стражом.

² Према аустријском обавештајном официру Гедону Ернесту Маретићу, Кучук-Алија је 30. III 1804. кришом напустио Београд, намеравајући да побегне у Ниш. Пошто је откривено његово кретање, склонио се у Крагујевац (*Историја српске револуције 1804–1813*, Београд 1987, 47).

Главни командант Срба издао је наредбу да се у предвечерје 2. априла у потпуности изврши опсада самог града Београда и свих приградских насеља, са циљем да се прекине свака веза Турака под опсадом и оних ван зидина. Ради тога, ако разјарени Турци у граду нападну свога пашу, да они ван зидина, пошто су близу, не би могли притећи у помоћ и одбрани га од гнева сопствених поданика.

24. април 1804; бр. 33, 514–516.

Сва турска војска из Цариграда и околине сакупљена је и формирана је армада која се шаље у Мореју и Албанију, и то не морем него копном. Турска влада полаже велике наде у ову армаду, која ће се увежбавати по европској тактици ратовања. Светла порта је у великој бризи због две наведене покрајине.

По најновијим извештајима пристиглим из европских турских покрајина, наиме из Србије, устаницима су се придружили и многи незадовољни становници Бугарске, тако број устаника расте из дана у дан. Њихов главни вођа Карађорђе важи за храброг човека, који се за време последњег француског рата, као официр армаде једне европске велесиле, у многим сукобима са непријатељем истакао. Тако, дакле, ни он није почетник у европској тактици ратовања, по којој жели увежбати потчињене српске наоружане устанике. Поделио их је по батаљонима, дивизионима [osztály] и четама [kompania]³ са официрима нижег и вишег ранга, који су и сами учествовали у последњем француском рату.

Наведени главни вођа српских устаника запосео је и држао под опсадом тврђаву Шапца. Опкољени Турци су 23. марта разјарено излетели из тврђаве и настојали да устанике отерају оданде, али су ови, иако малобројнији, храбро се боривши, потиснули муслимане и посекли многе од њих. Изазвани овим, поражени су после тога запалили град, 150 кућа је изгорело, а тамошњег православног владику и неколико угледних становника су немилосрдно погубили. Сазнавши за то, српски устаници не само да нису клонули, већ су, још више охрабривши се, следећег дана поново напали и на силу узели тврђаву Шапца,⁴ сукобивши се са турским браниоцима, све до једнога су их посекли. Затим су освојили и руднички замак, где су затечену турску опсаду такође побили.

Оружје и муницију које су пронашли у Шапцу и Руднику однели су. Устанике који држе у обручу Београд води сам Карађорђе, обруч је тако чврст да нити ико може напоље из града нити унутра у град. Данас-сутра ће га такође напасти. Тамошњи турски командант се увелико припрема за одбрану.

27. април 1804; бр. 34, 530–532.

Од свих досадашњих напада на Турско царство, садашњи напад Срба је из више аспеката најзначајнији.

³ Објашњење о тим стратешким јединицама налазимо у „Мађар куриру“ од 14. априла 1807, бр. 30, стр. 456.

⁴ Гедон Ернест Маретић наводи да је Шабац заузет 25. марта (*нав. дело*, 44).

Познато је да највећи део становништва европског дела Турске православне је вере, а да је само једна седамнаестина мухамеданаца. Ипак се на све цивилне и војне положаје, осим у Молдавији и Влашкој, постављају муслимани, који без икаквог племенитог расположења, љубави и саосећања према ближњима непрестано и на све начине тлаче хришћанско становништво.

Некада је више покрајина европске Турске, међу њима и Србија, припадало Угарској круни, а 1739. године Београдским миром заувек је препуштено Светлој порти, под условом да се њиховом хришћанском становништву осигура слободна вероисповест. По овом питању и нема жалби, али пошто су суседне паше у непрестаним сукобима и завади, Србија не само да не може у миру живети, већ цела покрајина постаје ратним попрштеном сукобљених паша.

Ове немире хришћанско становништво Србије више није могло трпети, те је поднело жалбу Светлој порти. Пошто паше много не хају за наредбе Порте, хришћани су били принуђени да се дигну на оружје, не против султана, него против паша који их тирански тлаче. Изабравши искусног вођу и сакупивши више хиљада следбеника – као што смо у последњем извештају јавили – освојили су Шабац и Рудник, а Београд држали под опсадом. Одред од 500 јаничара, који је кренуо у помоћ београдским дахијама, посекали су. Храну не дозвољавају унети у град и надају се да ће ускоро и ово утврђење освојити.

По извештајима од 27. марта из Цариграда, и сама Светла порта одобрава поступке српских устаника и послала им је ферман следећег садржаја: „Светла порта одобрава – каже се – и сматра законитим поступке своје раје у Србији, којима они желе прекинути тлачења, рушења и убијања која чине београдски одметници, и тим пре жели њихово крајње уништење пошто од убиства последњег београдског паше⁵ никакав порез се у Србији није убирао. Она обећава хришћанским становницима ове покрајине, да ради неке врсте будућег обештећења због претрпљених губитака, 9 година не морају никакав порез плаћати. Надаље, жели их подстаћи да при ликвидацији одметника муслимана, београдском паши угађају, његов мир не ремете и снабдевају га свим потребним намирницама.“

Примивши овај ферман, српски устаници су се толико осоколили да су 16. дана марта јурнули на спољне шанчеве града, тамо затечене муслимане посекали, а њихове вође дахије, заједно са око 1.500 људи, потиснули у унутрашњу тврђаву. Тамо, међутим, они нити имају довољно хране, нити им становништво у било чему помаже, те ће бити приморани да се предаду на вољу победника.

8. мај 1804; бр. 37, 566.

Цариград, 10. априла.

Између становника Србије и Турака у последње време није се десило ништа помена вредно. Први, учвр-

⁵ Београдског везира Мустафа-пашу јаничари су убили 1801. године.

стивши међусобни савез, чини се, мирно очекују шта ће донети наредни дани. За разлику од њих, Турке расуте међу њима раздире неслога и не знају шта ће. Турски становници и сами виде да су тлачења која спроводе турске дахије права невоља српских становника Србије. Неки од њих су се зато прикључили потлаченима и на њиховој су страни, а други опет, страхујући од гнева и освете дахија, и насупрот својим убеђењима, показују верност дахијама, и таквих је више. Какав ће бити крај овој препирци, унапред се не може рећи.

Српски митрополит,⁶ не желећи дати повода оптужбама да подржава Турке или српско становништво, побегао је из Београда у Земун. По вишем наређењу наставиће пут даље, верује се, неко време ће провести у Новом Саду.

12. јуни 1804; бр. 47, 730–731.

Турско царство

Прошлог месеца маја, шабачки турски командант Мус-ага и изасланици српских устаника, војвода Јаков Стефановић⁷ и цесаро-краљевски пуковник Стојичевић,⁸ који је присуствовао као замољени сведок, постигли су следећи договор:

1. Шабачки командант заједно са њему потчињеном посадом дужан је да добровољно напусти утврђење и пређе у Београд. Њихове жене и њихова деца, под јаким пратњом, биће одведени у Босну.

2. Сви Турци који живе у Шапцу, али нису тамо трајно настањени, имају се одмах вратити у место свог сталног боравка.

3. Чиновници постављени ферманом Светле порте имају остати у свом звању, уз њих ће Стефановић одредити три своја човека.

4. Стефановић ће са својим људима заузети Шабац, православни владика ће се тамо вратити и своје црквено звање неометано обављати. Турци ће са својом имовином и правом на исповедање своје вере бити заштићени.

5. Ово посебно примирје нека обе стране поштују без кршења све док Турци и српски устаници не постигну општи споразум и док га велики владар ферманом не потврди.

Командант Славоније, генерал фелдмаршал лајтнант барон Генеин,⁹ добио је дозволу да преузме улогу посредника, за шта га је београдски паша¹⁰ у неколико наврата молио. – Да је хришћанско становништво европског дела Турског царства новцем и свачим другим помагало српске устанике, у то уопште не можемо сумњати.

15. јуни 1804; бр. 48, 745–746.

Из Цариграда 18. дана маја. Становници Београда послали су султану писмо у којем се јако жале, али,

⁶ Леонтије Ламбровић, српски митрополит 1801–1813. године.

⁷ Јаков Ненадовић.

⁸ Аустријски командант у Сремској Митровици.

⁹ Генеин Јохан Георг, заповедник Славонско-сремске регименте. У изворима и литератури облик његовог презимена јавља се као Генеин, Генејн, Женејн и Џенејн.

¹⁰ Сулејман-паша био је београдски везир (1804–1807).

истовремено, и себе правдају. У њему мрачним бојама оцртавају своје раније и садашње тужно стање. Највише су трпели и били угњетавани од јаничара. Нису могли даље трпети њихово тлачење и постали су јако огорчени, па су били принуђени устати против својих тирана. Ипак, обећавају да ће, чим се ослободе ових крвопија, бити спремни да се поново врате верности Светлој порти. – Сличну жалбу су великом владару послали и становници острва Кипра. Као што је њима, тако је и Србима обећано да ће бити ослобођени муслимана који их угњетавају.

3. август 1804; бр.10, 154.

За смирење жестоко крвавих непријатељстава, која су избила и наставила се између српских устаника и београдских муслимана, Светла порта је послала пашу званог Бећир у Шабац. Он је одмах при свом доласку вођама српских устаника саопштио султанов ферман, а себе препоручио да саслуша тужбе против београдских јаничара дахија и оконча бројна тлачења која су хришћански становници Србије морали да трпе од Турака. Од српских устаника је истовремено тражио да положе оружје и пошаљу му изасланике у Шабац, са којима би се даље погађао. Сходно томе су 30. јуна српски изасланици и отишли код њега на преговоре. – У међувремену су Црногорци, непомирљиви непријатељи Турака, упозорили српске устанике да буду на опрезу и своје оружје из наивности не положе, јер је лако могуће да је Бећир-паша добио и неку тајну, за њих врло опасну наредбу од Порте.

14. август 1804; бр. 13, 204–207.

Турско царство

Из Петроварадина 20. јула. „Још трају крвави окршаји између наоружаних Срба и турских дахија у Београду. Срби су се, додуше, неколико дана примирили, очекујући травничког пашу, од чијег доласка многа се надају, али су дахије и за то време у неколико наврата излетели из тврђаве. Српским снагама је до сада вођа био Карађорђе, кога би, заправо, требало звати Црним Ђорђем пошто је име добио само по смеђој боји своје коже. Сада је од њега неки Радич Петровић преузео вођство, у кога Срби имају велико поверење, нарочито због тога што је он неколико година учествовао у Француском рату и био присутан у многим биткама. Карађорђа неки оптужују да није одржавао, или није умео одржавати дисциплину. Његови потчињени су пијанствовали и често су се из непромишљености давали на такве одважне храбре подухвате због којих су се морали много пута кајати. Надају се да се под Радичем Петровићем овакве ствари неће дешавати.“

Такође из Петроварадина 2. августа. „Осим Радича, у српски логор код Остружнице стигао је и Чардаклија (другачије Новаковић).¹¹ Њих двојица сада управљају војним пословима, али још увек у име Карађорђа, који

¹¹ Петар Новаковић Чардаклија, устанички капетан и дипломата.

се и сада као председавајући свакодневно појављује на саветовањима.

Ствар Срба је утолико тежа што не знају коме да верују. Они, у ствари, нису устали против Порте, него против њених чиновника дахија, које називају деспотима, господарима – тлачитељима. Против њих су се обратели и Порти. Сада им је већ дошао Бећир-паша из Шапца и недалеко иза њиховог логора сместио своју оружану пратњу. Ово их никако не охрабрује, већ буди сумњу да се паша само претвара да је дошао њима у помоћ у обуздавању београдских дахија, а, у ствари, по тајно се слаже са дахијама, и да ће њих, Србе, с леђа напасти када се најмање буду надали.

Ових дана су четири дахије побегле из Београда, пошто су претходно склонили много блага из града. – Ово је побудило нову сумњу у редовима српских устаника, закључивши да је за бекство прилику пружио тајни споразум између дахија и Бећир-паше. Србима је сумњиво и то што је Бећир-паша у више наврата обећао да ће их посетити у њиховом логору, али до сада није испунио дато обећање.

У следећем извештају из Земуна о бекству четири дахије можемо, међутим, прочитати да се то није десило по њиховој сопственој вољи.

Земун, 2. августа. Београдске дахије су 28. јула са пратњом изашли из тврђаве да ударе на нападаче. У међувремену, како су изашли пред капије, становници тврђаве су капије изненада затворили и мостове подigli. Када су дахије видели да не могу назад у тврђаву, нису знали шта да раде. Да се врате у тврђаву, није било начина. Одлучили су, дакле, да побегну низ Дунав, куда је слободан пролаз, како не би пали Србима у руке. Овако се њих 60 тихо укрцало на три шајке и срећно утекло, а да их страже српског капетана Чарапића нису приметиле. Када су Срби сазнали за бекство, одмах су масовно ушли у град и тражили дахије, да их некако пронађу. Оптуживали су становнике да су и они били у дослуху са бегунцима и захтевали да им се издаду дахијске присталице. Пошто нису нашли ниједног од дахија, нити им је ико од присталица изручен, на крају вратили су се бесни у свој логор и од тада се поново погађају са Турцима у тврђави.

28. август 1804; бр. 17, 251–253.

Из турских крајина 13. августа. Све се више чује о српским догађајима. Травнички Бећир-паша, који се у почетку показивао као да је са мањим турским одредом стигао да без употребе силе успостави мир, сада се улогорио у доњем граду Београда и не показује никакве склоности према договарању са Србима или према задовољењу њихових захтева. Видевши то, Срби се поново припремају за рат, свакодневно у логор у помоћ пристижу одреди. Они ни најмање не сумњају да су их Турци поново преварили. Стигао је и спрема се на њих Мусага заједно са шабачким бегом и војском од 2.000 Турака. У Београду је 6.000 Турака, који ће Србе дочекати с предње стране, док ће их босанске трупе напасти од позади. Цариградским друмом Београду се приближава

још један паша. Међутим, српским устаницима су досадили портини фермани (прогласи), од којих до сада никакве користи нису имали, па су одлучили да овог пашу не пропусте тако лако кроз своје редове као травничког Бећир-пашу.

Говори се да се Срби желе повезати са Црногорцима и са њима заједно покушати ефикасан удар против турских снага. Није мала брига Срба, између осталог, ни то да четири дахије, они који су недавно побегли из Београда, сада сакупљају нову војску у Бугарској. Све су то неповољни изгледи за Србе, али се они, упркос свему, храбро држе. На њихову срећу, у Босни су такође почели немири, па је већина тамошњих турских снага заузета њиховим смиривањем и неће моћи да крену против Срба.

Такође у извештајима из турских крајина, послата 17. августа, читамо следеће:

„Под вођством шабачког бега и Мус-аге из Босне у Србију је стигла једна турска војска, али је она могла имати само лоше вести за оне који су код куће остали. У Шапцу је српски командант Јаков тачно извршио наредбе које му је дао врховни командант и није пропуштао указане прилике. Турке је пустио преко Дрине и они, као што су то Срби унапред знали, како су ушли у Србију, почели су свуда где су наишли на отпор да огњем и мачем уништавају. Шабачки командант је за то време поделио њему потчињену војску на два дела и баш када су Турци једно незаштићено село пљачкали и палили, јурнуо је на њих. Узајамно клање било је свирепо, али су Турци заиста изгубили више. Половина њих заједно са вођама побијена је, многи су заробљени, а само неколицина се спасла бекством. И Срби су, као што се говори, изгубили близу 400 људи. Карађорђе, схвативши шта се десило, одмах се нашао у Шапцу.

Немири су и у Босни избили између Турака и хришћанских становника. Цела покрајина је побуњена и чини се да ће хришћанско становништво, следећи пример Срба, порадити на скидању паганског јарма, а Турци свим снагама настојати да их у томе спрече.“

18. септембар 1804; бр. 23, 352.

Турско царство

Човек Светле порте Бећир-паша, који је послат у Србију, истина, влада Београдом, али, с обзиром на то његово погађање које је започео са Србима, није било успешно. Чини се да он више брине о сигурности свог живота него о смиривању сукоба који је избио између муслимана и немирног српског становништва, за шта он и нема довољно снаге. — Оршавски паша¹² је дао одсећи главе четири дахије који су побегли из Београда и њихове главе послао у Београд.

26. октобар 1804; бр. 34, 528–529.

Турско царство

Услови које је Карађорђе поднео Бећир-паши били су следећи:

„Прво: Врховна власт над Србијом да се преда дашњем врховном вођи Карађорђу. — Друго: У стварима становника Србије да не суди ниједан Турчин, право суђења да се у потпуности повери Карађорђу. — Треће: Ниједан Турчин не сме да се настани ни у ком месту Србије, осим ако за то посебну дозволу не добије. Да се одузму од Турака и да се повере српским становницима све царинске, тридесетничке и друге службе. — Четврто: Војне снаге посада да буду састављене делимично од турских а делимично од српских јединица. — Пето: Да Карађорђе има своју сталну телесну гарду од 500 људи. — Шесто: Да Срби плаћају сваке године пола милиона пијастера Порти и да воде рачуна о свему што је паши потребно. — Седмо: Да Срби препусте сву царину и тридесетак паши, под условом да их он по својој вољи не повећава. — Осмо: Ни у трговини ни осталим пословима плаћања да Срби не трпе насиље, већ да се свако плаћање одвија по нагодби како се купац и продавац погоде.“

— „Осим тога, Бећир-паша је обећао да ће, уколико ова нагодба уроди плодом, и он поћи против Травника са својих 10 хиљада Турака да утиша тамошње бунтовнике и да се код Срба успостави савршени мир.“

18. децембар 1804; бр. 49, 772.

Из потеза српских устаника може се закључити да имају тајне извештаје о свему што се против њих у Београду кује. Крцалије, који треба да изађу из града, договорили су се да прикупе своје пајташе који лутају по околини, да се окрену и с леђа нападну устанике у њиховом логору под Београдом и да их побију. Међутим, у јаму коју су другима копали, сами су упали, јер крцалије који су по одредима излазили из града, устаници су, напавши их, већим делом посекали, а оне који су остали у животу толико застрашили да ускоро неће имати вољу за нападе.

1. јануар 1805; бр.1, 68–69.

Турско царство

Из турских крајина 1. дана јануара.

Извештаји из Србије јединствено потврђују да се тамо опет на ранији начин ратује. Сваки способан човек обавезан је да узме оружје. Онај ко неће добровољно у војску, поведу га силом. Да логор све време буде у пуном саставу, по наређењу главног команданта Карађорђа нико не може напустити њему одређено место. Да осигура прихватање овог наређења, неколико непослушних који су, покушавши да побегну, ухваћени, примера ради за остале, дао је неодложно и без милости обесити. Регрути се марљиво увежбавају у руковању оружјем, и када постану томе вични, шаљу се у војску под непосредном командом главног команданта, која се налази поред Дрине. Што се тиче војне опреме и осталог наоружања, Карађорђеве снаге су довољно богато снабдевене. Међутим, недостају им још тешки топови, али се говори да ће и њих помоћу неке треће стране набавити.

— Вест о најновијим догађајима Карађорђе је у Цариград послао посебним куриром оном изасланству од

¹² Према наређењу Бећир-паше, заповедник Адакалеа Ибрахим-ага је дозволио Миленку Стојковићу да погуби дахије.

неколико људи које је, приближно пре три месеца, ради решавања ствари српског становништва тамо отпутовало.

Из Цариграда 6. децембра. Међу задацима који су поверени српском изасланству је и то да моле цара да учини Србију таквом посебном кнежевинам као што су Молдавија и Влашка и да постави у Србији, као што и оне имају, једног грчког кнеза са титулом хосподара (!). – Цар је ствар ради разматрања изнео пред Диван, који је у току од 10 дана два пута расправљао о томе. Да је цар склон испуњењу жеље Срба, може се претпоставити на основу тога што је влашком хосподару, кнезу Ипсилантију,¹³ послао курира са поруком да и он да своје мишљење о том новом пројекту итд.

11. јануар 1805; бр. 4, 56–57.

Српско становништво, за које се зна да се дигло на оружје, послало је депутацију од неколико чланова цару Селиму III са молбом да обезбеди испуњење ставки недавно постигнутог споразума и загарантује њихову трајност. Ова депутација је обелоданила да Светла порта све до сада није имала сигурних вести о стању у Србији и да је Гушанац Халил-ага [Chalil-Cusang-Oglu] злоупотребио своју власт на штету Светле порте. Овај је лукави човек у почетку служио под Пазван Оглуом, да би затим стао уз дахије, а са Србима се тајно споразумео и помогао им је да победе дахије.

22. јануар 1805; бр. 7, 98–99.

Из турских крајина 7. јануара.

Велика и хладна зима којом је почела нова година, иако на кратко време, стишала је сукобе супротстављених страна, али о успостављању мира, иначе, никаква сигурна вест није стигла. У околини Београда и Гроцке, у земуницама, логорују две мање српске устаничке војске, већи логор се још увек окупља код Дрине. Наоружани побуњеници са посебном одлучношћу трпе невоље везане за зимско логоровање. По томе се закључује да ћемо убрзо, чим време мало попусти, чути важне вести. Због хладноће су нарочито трпели, као што и сада веома трпе опколени Београђани. Касарна јаничара, која је била на пијаци, сасвим је разваљена и што је на њој од дрвета било, положено је. Многи сиромашнији становници су ишчупали попречне греде са кровова својих кућа и тиме су се грејали. Због велике оскудице већ је и међу самим Турцима завладао раздор. Турски становници, сматрајући јаничаре кривима за оскудицу, замало нису отворено устали против њих.

Ускоро ће се на угарској граници уз Дунав повећати број царско-краљевске војске која чини гранични кордон.

14. мај 1805; бр. 39, 612–613.

Турско царство

Из турских крајина 2. маја. Прошлог месеца 29. и 30, у Остружници (!)¹⁴ су се окупили старешине српских устаника под вођством свога главара Карађорђа. Тамо, у присуству београдског бега, одржали су такозвану скупштину [Kongressus], покушавајући да изнађу начин како би са Турцима могли склопити користан и повољан мир. Погађање између две стране текло је веома пријатељски, али није могло бити крунисано срећним исходом, јер су се Срби и сада упорно држали услова које су једном увртели себи у главу да од сада у Србији живе само они, а да се Турци сасвим губе оданде.

Затим су Турци планирали да се учини још један покушај и одржи једно саветовање, и то у Београду, на који су неколико главнијих старешина Срба поименце позвани. Српске вође су на то и пристале, под условом да тридесет Турака изађу у српски логор и тамо остану сви као јемци, све док се са београдског скупа српске старешине не врате. Дан одржавања овог скупа још није одређен.

21. мај 1805; бр. 41, 635–636.

Турско царство

Мировни преговори започети између Срба и београдских Турака нису имали очекиване последице. Овог 7. маја требало је да буду завршни и одлучујући преговори, али од тога ништа није било, јер су у српски ратни стан стигла два бојара, као цареви изасланици,¹⁵ и предали ферман Карађорђу. У ферману се даје на знање да ће, уколико се устаници без одлагања не покоре, убрзо тако бројна турска војска продрети код њих, која ће бити довољна да их порази. Пошто је Карађорђе одмах сазвао велики ратни савет, прочитао је цареву наредбу. Поводом наредбе српске вође су одлучиле да ће они радије себе жртвовати него да склопе такав мир који би их осрамио пред потомцима. Треба, међутим, напоменути да је у српском логору, поводом ових бојара, постојала сумња да они нису цареви, већ само београдских Турака изасланици и да су само у бојаре преобучени Турци, који су желели да овом преваром, као и претњом у име цара постигну оно што лепим речима нису могли постићи.¹⁶

Нишки паша Хафис-ага је ових дана недолично поступио са српским устаницима. Дуго се претварао да им је пријатељ, да би сада одједном прешао на страну свог турског народа. Позвао је неколико суседних српских капетана, под изговором да има са њима неки разговор. Њих су код њега салетели бројни Турци и све до једног посекали. Затим су напали и суседно српско село, похарали га и до темеља попалили. Зато ће се Срби, чим буду у могућности, осветити на начин који се може претпоставити.

¹⁴ Скупштина је одржана у Пећанима, недалеко од Остружнице.

¹⁵ У посредничку мисију између устаника и Порте, од стране турске владе, на скупштину у Пећанима послати су бојари Клочар Манолаки и Каминар Јован.

¹⁶ О томе видети: Г. Е. Маретић, *нав. дело*, 73.

¹³ Влашког кнеза Константина Ипсилантија и молдавског кнеза Александра Панојотаквија Мурузија Порта је именовала да посредују код устаника.

16. јули 1805; бр. 5, 79.

Српски устаници су прошлог 9. дана јуна поново послали једну депутацију турском цару у Цариград, по којој су поново и поново желели изразити своју рајинску послушност и поштовање, али су истовремено и сада поновили своје већ толико много пута изражене правичне захтеве.

23. август 1805; бр.16, 255.

Читалачкој публици довољно познати видински паша Пазван-Оглу, онедавна се непријатељски односи према Светлој порти. Пошто је сакупио бројне војне снаге, изашао је из Видина, напао град Рушчук [Rudsuk] и уништио га са целом његовом околином. Диван је цару Селиму III саветовао да пошаље јаку армаду против овог одметника и да се не смири све док његова глава не буде истакнута изнад једне од капија Сераја. – Главни командант српских устаника Карађорђе посетио је војне снаге које чувају границу између Босне и Србије и извршио је њихову смотру. – Неколико устаничких дивизиона¹⁷ поред Дрине извршило је напад на 800 Турака и победило их, многе од њих су посекали, најпосле заузеле су више пограничних места у Босни.

30. август 1805; бр. 18, 287–288.

Из турских покрајина, које се граниче са Угарском, јављају да се број српских устаника веома повећава и да се они у великом броју окупљају поред реке Мораве. – Немирни турски паша Пазван-Оглу даје да се праве нови шанчеви у околини Ниша, по околним турским покрајинама увелико удара намете и пустоши их, а према Светлој порти се непријатељски понаша.

4. октобар 1805; бр. 28, 444–445.

Турско царство

Уз посредовање руског цара Александра I, Светла порта ће питање хришћанског становништва Србије решити на исти начин као што је решено питање Молдавије и Влашке. Наиме, Срби ће између себе бирати војводу, чије ће седиште бити у Београду. Он ће имати право да држи одред телохранитеља и мораће Светлој порти да плаћа извесну суму новаца на име пореза. – Нико муслиманске вере неће имати право да се настани у Србији. – Пошто се овим испуњавају услови српских одметника, можемо се надати да ће они одложити оружје.

За српског војводу именован је извесни Стеван Ђирковић (!).¹⁸ Он је прошлог 1. дана септембра из Цариграда срећно стигао у српски логор и пред војводама и господом, који су му изашли на подворење, поја-

¹⁷ Објашњење о овој стратешкој јединици налазимо у „Мађар куриру“ од 14. априла 1807, бр. 30, стр. 456.

¹⁸ Реч је о Стефану Живковићу, који је са протом Алексом Лазаревићем и Петром Чардаклијом одређен за члана устаничке делегације послате у Цариград, са скупштине у Пећанима 1805. Извештач у наставку текста претерује кад наводи да је „Ђирковић“ тј. Живковић постављен за војводу и да га је султан примио „снисходљиво“.

вио се у сјајном источњачком огртачу. Као што је причао, турски султан се према њему понашао веома снисходљиво и имао је више пута среће да разговара и са султаном и са великим везиром. – Ђирковић ће ускоро са уобичајеном помпом поћи у Београд, где ће тамошњем турском паши и његовој турској посади лично саопштити вољу султана. Да би то у што већој сигурности спровео, у логор Срба, као јемци, поћи ће муслимани великог угледа и достојанства. Он ће и српским устаницима предочити те услове под којима им Светла порта одобрава слободу.

20. децембар 1805; бр. 43, 678–679.

Турско царство

Најзад су српски устаници ипак извојевали победу у опсади Смедерева. О њиховом заузимању тог утврђеног града примили смо следећи извештај из Земуна: „После освајања овог града и тврђаве, српски устаници и тамошњи турски становници споразумели су се под следећим условима: 1. Срби остају у поседу града и тврђаве, цела турска посада је заробљена и они Турци који немају никакве поседе у граду за три дана морају да га напусте. – 2. Сви топови, сва муниција и оружје које се тамо нађе треба да се предаду Србима. – 3. Сва складишта жита и воћа да постану српско власништво и од њих да купују турски становници када им буде загревало. – 4. Међутим, коњи, волови, овце и остала стока да остану у власништву турског становништва, али да од њих Срби могу куповати колико им буде потребно. – 5. Турци обећавају да ће све оригинале списа које је њима слао нишки турски паша Хафис-ага и које су они њему слали у вези са последњом завером, Србима предати. Ову погодбу су испоштовале обе стране.

Срби су у Смедереву нашли 17 топова, веома много барута, пушчаних метака и калаја. И са становништвом су се великодушније понашали него што је заслужило, или великодушније од тога како се обично разјарени и ожалошћени победник понаша према побеђеном противнику. Оне, међутим, који су им се супротставили, казнили су на одговарајући начин. Није само да нису разорили град, већ су оставили сваком своје. Из града изгнане Турке поделили су у две групе. Сто породица или чељади послати су у Паланку, а остали у Оршаву. Они су после неколико дана са свом покретном имовином укrcани на десет бродова и, под српском војном пратњом, Дунавом поред Земуна пребачени су на одређена места.

31. децембар 1805; бр. 46, 726–728.

Турско царство

Из турских крајина 15. децембра се овако извештава о околностима у Србији:

„На позив српског главног вође Карађорђа, почетком прошле недеље у Смедереву окупили су се виђени и први људи народа. Карађорђе је, обративши им се дугим и ватреним говором, живим бојама оцртао стање домовине и оне опасности које прете њиховим границама приближавањем турске царске армаде и на који на-

чин се могу те опасности спречити. Пошто су уважени мудрији људи народа предмете његовог говора размотрили и предвидели за даља саветовања, и они су изложили своја различита мишљења, и на крају је издат закључак који су чиниле следеће тачке:

1. Треба ојачати устанак у Србији, повећати устаничку војску на 100.000 људи и претворити је у регуларну војску.

2. Треба користити сва средства да се према наређењима врховног команданта може супротставити упаду турске војске.

3. Српска војска треба да се снабдева храном са одређених места и да потребне намирнице узима недељно. Под претњом смртне казне забрањује се отимачина и насиље над становништвом.

4. У целој српској војсци се уводи строго кажњавање и потчињавање старешинама (*Subordinatio*); од сада српски војник не сме да се супротстави своме официру, него мора тачно да изврши његова наређења. Сваки вођа ће имати право да војног бегунца кажњава смрћу, без обавезе да о томе обавести врховног команданта.

5. Тврђава Смедерева има хитно да се утврди, да се у њој настани посада од 6.000 људи и да се снабде храном, потребном за две године.

6. Опсади Београда треба ефикасно приступити; ако град одуговлачи са предајом, на јуриш га треба освојити.

У оваквим околностима, дакле, не може се очекивати тако нагло потпуно смирење нереда у Србији, чему су се многи још и недавно надали. Према новијим вестима, турски цар је чврсто одлучио да у својој земљи оружјем угаси ватру устанка, ради тога је велику војску упутио на Србију. О одлучности своје намере, Србе је учинио сасвим сигурнима и тада када су њихови бројни изасланици хтели да се појаве у Цариграду, али они тамо уопште нису пуштени. И сви остали Срби, који су се тамо нашли, на брзину су протерани оданде.

Турска армада се већ толико приближила српским крајинама да се сваки дан може очекивати битка. Главнијим снагама Срба командује сам Карађорђе.

24. јануар 1806; бр. 7, 103.

Турско царство

Пре него што је Светла порта у Србију могла послати новог пашу за гувернера, оданде је примила неповолну вест да се Београд, главни град са тврђавом покрајине, због глади морао предати српским устаницима. Која је осећања овај неочекивани догађај изазвао у Дивану, може се лако замислити, али које ће он кораке све предузети да то измени, о томе ће нас будућност поучити.

4. март 1806; бр. 18, 273–276.

Турски цар је главног гувернера Ерзерума Јусуф-пашу наградио за његов патриотизам и поставио га за румелијског беглер-бега¹⁹ и, истовремено, опуномоћио

га да обузда одметничке устанике у Босни и Србији. Овај храбри паша, ради успешног обављања поверених задатака, уз одобрење Светле порте, намерава да против Срба покрене армаду од шездесет хиљада људи.

О садашњем стању ових устаника примили смо следећи извештај из Земуна, града на граници Славоније са Турском: Део српских снага под командом главног команданта Карађорђа већ је продро до Београда, а под Шапцем, где због бујања и поплаве реке Саве, непријатељ не може ништа учинити, остављена је бројнија резервна војска. – Више српских четовања је успешно остварено, а и ратна срећа је, чини се, њима наклоњена. – Њихов врховни командант Карађорђе упутио је Београду ултиматум и посади је само три дана дао за размисљање. Изјавио је, ако се град и тврђава за три дана добровољно не предаду, осуће их тако ужасном ватром из топова да камен на камену неће моћи да остане. На ову Карађорђеву изјаву, одважни муслимани су одговорили да су они спремнији да се под рушевинама града живи даду сахранити, него да се непријатељу добровољно предаду. С обзиром на то, Карађорђе је све опсадне топове,²⁰ чији се број после заузимања острва Пореча веома повећао, дао пренети под Београд и, као што тамошње припреме показују, убрзо ће издати наређење да започне опсада града и тврђаве.

Из града Дрин [Drin] у Србији, односно Триновара [Trinovar] (?),²¹ јављају да су се, наводно, негде средином прошлог фебруара поред Лознице [Leskovacz] српски устаници сукобили са босанским Турцима и у крвавој бици су муслимани у три таласа нападали прве, али су три пута били одбијени. Губици Турака су били 2.000 људи, а Срба веома мали. Муслимани који су остали у животу разбежали су се. Због великог страха, побегли су у планине и тамо се сакрили, а победници Срби су продри до Новог Пазара. Оданде је турски паша, који је тамо управљао, побегао у Ново Место [Novo Mesto] (?),²² али ни тамо није остао на миру јер су Црногорци, који су у сагласности са српским устаницима и са њима теже ка истом циљу, напавши тај град, заузели га и посекали сву турску војску од 3.000 људи. Да би што лакше постигли свој циљ, повезали су се са српским устаницима.

И поред реке Мораве су Срби имали среће јер су већ, тако рећи, до града Ниша, до места Топани [Topani] (?),²³ узнапредовали и тамо улогорене муслимане сасвим до Ниша протерали. – При оваквом стању ствари, може се замислити да ће се будућа судбина Србије убрзо одлучити. Ипак, пошто је Светла порта дала удвостручити снаге које су упућене против српских устаника, они, пре него што би извојевали потпуну слободу, морају да прођу кроз многе невоље, тим пре што су и Београд и Шабац још у турским рукама. Чини се чак да су се турске војне снаге намерно повукле да би заузеле боље

²⁰ Топови велике разорне моћи погодни за напад на утврђене градове.

²¹ Неидентификовани називи.

²² Неидентификовани назив.

²³ Неидентификовани назив.

¹⁹ Беглербег је врховни војни и грађански заповедник једне области у Турској.

положаје и тиме се ефикасније супротставиле напредовању српских устаника.

Што се нас тиче, наставља земунски извештач, код нас су предузете све потребне мере ради отклањања свих самовоља. – Овдашња стајаћа војска формирала је кордон, за чување границе, постављене страже су удвостручене. Њима је издата строга наредба да на ову страну Дунава ниједног Турчина не пусте.

Земунски извештаји, на крају, јављају да главни командант српске устаничке војске Карађорђе, у писму упућеном главном команданту царско-краљевске војске, препоручује себе да ће уз сву потребну пажњу поштовати границе Аустријске царевине и да ће настојати да са нашим генералима живи у слози. – Међутим, земунски извештаји не прећуткују ни то да војне снаге Светле порте, које из три правца напредују против устаника у Србији, толико су бројне да ће уследити страшно крвопролиће ако устаници не положе оружје, тим пре што се у великој мери повећала мржња између две стране.

1. април 1806; бр. 26, 397.

Турско царство

Да би зауздала српске устанике, Светла порта врши велике припреме, и то неће само своје европске него и азијске војне снаге покренути против њих, под командом паша који управљају Анатолијом, Албанијом и Румелијом. Они у крајевима Софије, Силистрије и Ниша окупљају турске царске војне снаге. Међутим, ни српски устаници не спавају, већ са највећом ревношћу спроводе све што сматрају за добро, погодно и потребно за стварање одговарајућих услова, а и ратна срећа им је, изгледа, наклоњена.

4. април 1806; бр. 27, 414.

Према новијим извештајима, пристиглим из Србије, српски устаници нису само јако поразили муслимане, него су и једног њиховог знаменитог вођу пашу Софије [Sofi-basi] (?), са његовим женама и породицом заједно, заробили. Тај паша је за своје ослобођење понудио 150.000 пијастера, али главни командант устаника Карађорђе, презревши Мамона, послао га је у Смедерево.

15. април 1806; бр. 30, 453–455.

Турско царство

У европским покрајинама овог огромног Царства, у којима је број хришћана много већи од Турака, све више јача несмириви метеж. – У Албанији су се хришћански становници са скадарским пашом сукобили. – Турске војне снаге су у Битољу (у старој Грчкој) нападе хришћане, али не само да их нису савладале, већ су их они, пошто су те снаге жестоко одбацили, сасвим распршили. – С друге стране, извештавају да су се у граду Солуну, у некадашњем Тесалоникију, завадили Турци са тамошњим јеврејским становницима. Обе стране су се латиле оружја и они први су, наводно, посекали велики број од „остатка Израилја“.

Из Црне Горе, као што јављају из Земуна, 10.000 Црногораца је кренуло у помоћ српским устаницима и, запаливши град Сарајево у Босни, посекали су већину муслимана у њему. – Свима познати Пазван-Оглу у близини Ниша напао је устанике, али је уз велике губитке и он био одбијен. Због тога се овај дивље и свирепе природе муслиман разбеснео и, при повратку у Видин, дао је тамошњег владику на свиреп начин погубити. – О тој тужној причи читамо следећи извештај у приватним извештајима из Турске:

„Ова се злосрећна прича десила тако што се Пазван-Оглу-паша, овај свирепи муслиман, после пораза повукао под Видин, у чијим околним местима, осим старијих људи, жена и деце, никога није нашао. Пошто, поводом узрока за то, задовољавајући одговор од становништва није могао добити, послао је шпијуне који су му јавили да је, наводно, видински православни владика убедио људе способне за руковање оружјем у том крају да, прикључивши се устаницима, крену против снага турског цара. – Пазван-Оглу је то јако разбеснело, па је одмах дао запалити три места и побити све старе људе, жене и децу који су боравили у њима. Затим је, пославши тајне убице у Видин, погубио православног владику.

Пошто су становници више места чули за смрт познатог омиљеног и поштованог свештеног лица, одмах су се наоружали, заузели су град и тврђаву, затечене топове и муницију су узели, посаду замка су посекали. – Распршене војне снаге Пазван-Оглуа, обавестивши се о томе шта се десило, сакупљене су и кренуле су на Видин у настојању да продру у њега, али су претрпели велике губитке када их је хришћанско становништво града одбило. Затим се много пута поменути видински паша са остатком своје војске прикључио војним снагама Светле порте. Један део тих снага узео је под своју команду и са њим намерава поново да крене на Видин.“

6. мај 1806; бр. 36, 549–550.

Из Цариграда 25. дана марта. Због политичких разлога прекинута непријатељства између српских устаника и турских царских снага опет су започета двоструким интензитетом. – Недавно је једна турска војска од 3.000 људи ноћу прешла реку Дрим (!) у Србији (не Дрину (!), која је река у Албанији),²⁴ са намером да нападне српске устанике у њиховим шанчевима и да их збрише. – Пошто Срби нису открили ратно лукавство муслимана, у мањим групама су се повлачили и противника домамили до једне густе шуме. У њој скривени Срби су излетели и опколили муслимане и све до једног их посекали. Међутим, бројније турске снаге су такође покушале да пређу реку Дрину. Пошто није било никога да их у томе спречи, и многи други су их следили. Преневши много топова и муниције, заузели су положаје Срба, па су се по обали реке далеко раширили. Тада, истина, било је већ касно, устаници су постали

²⁴ Уместо „...прешла реку Дрим у Србији (не Дрину, која је река у Албанији)...“ треба „...прешла реку Дрину у Србији (не Дрим, који је река у Албанији)...“

свесни своје тактичке грешке, али не могавши ништа да промене, окупили су се и напустили реку Дрину. Уколико се ова вест обистини, убрзо ћемо чути о важним догађањима из овог дела Европе.

16. мај 1806; бр. 39, 595–598.

Турско царство

Вест која се ових дана обелоданила о хватању знаменитог видинског паше Пазван-Оглуа, према каснијим извештајима, није се обистинила. Штавише, пишу о њему да је, пошто је веома лукави вук, нашао пута и начина да тајно уђе у Видин и да из петних жила настоји да порази српске устанике. Међутим, пошто су његове војне снаге сасвим уништене, а снаге Срба се непрестано повећавају, ови други мало или никако не обраћају пажњу на његове претње. – Становници Видина још и сада господаре тврђавом града. Са Србима су у веома добрим пријатељским односима и, будући да су у сагласности с њима, чине само то што сматрају за себе и за њих корисним.

У Србији, међутим, све се више гомилају са ратом природно повезане неприлике и немири. – Говори се да је Светла порта дигла војне снаге од 100.000 људи и њима се и даље придружује све више и више људи. – У тврђаве Браиле [Braili], Измаила (Ismaeli), Бендера (Benderi) и Хотина [Chotimi] уноси се велика количина потребне хране и муниције и оне се припремају за успешну одбрану. – Турске царске снаге, поверене команди румелијског беглербега Јусуф-паше, улогорују се у околини Ниша, али се ништа не чује да ли су до сада ишта предузеле. – Као што се јавља са турских граница, турске снаге настоје да на више места нападну српске устанике. Међутим, ни ови не седе скрштених руку, већ чине све што сматрају да је погодно за одбрану и за постизање свога циља. Њихове снаге нису бројније од турских, али нису ни мање од њих. Уз то, војници су им храбри и у ратовању постојани. Добро су снабдевени оружјем, муницијом и храном, ни у чему не оскудевају. Не плаше се никаквих опасности. Пошто се боре за поновно стицање народне слободе, ревност према њој и својој отаџбини одушевљава сваког од њих.

Према извештајима од 15. априла из Цариграда, на основу тамошњих и на другим местима спроведених припрема, може се сматрати да оне нису усмерене само против Срба, него и против неке друге силе. Осим у околини Ниша настањене турске армаде од 100.000 људи, и у Азији су бројне војне снаге примиле наређење да дођу у Европу. Поред тога, предузете су и припреме на стварању турске флоте. – Ове и сличне околности натерале су руског царског посланика код Светле порте, грофа Италинског, да о поводима тих припрема постави питање Дивану, и добио је одговор да су оне потребне поводом сигурности и унутрашњег мира Турске царевине. Тим одговором именовани руски посланик није био сасвим задовољан.

Међутим, према каснијим цариградским извештајима, можемо се сигурно надати да ће мир између две велике силе и даље опстати. ... И сама Светла порта се

одлучила да се за време савременог рата придржава строге неутралности, то јест, неће се приволети ни једној ни другој страни, обавезује се да ће се у будућности строго придржавати чланова претходног мировног уговора и, осим поступака којима треба да обузда српске устанике, друге ратне припреме неће вршити.

30. мај 1806; бр. 43, 659–661.

Турско царство

Париски Монитор објавио је следећи извештај о значајнијим околностима српског устанка:

Три су вође у Србији, од којих сваки командује по једном одвојеном војском, а то су Карађорђе, Јаков и Марко.²⁵ Прошлог фебруара Турци су код Градца, Маглаја и Зворника ударили на Маркове снаге и, такорећи, поразили су их. Том приликом су са српских глава одсекли више од сто пари ушију и послали их на поклон великом везиру. Изгледа да се Турци сада мање боје Срба него у почетку и усуђују се да им се храбро и жестоко супротставе. Од неког времена у вестима из Турске извештава се о већим активностима него раније. Стварна је чињеница да се Турци са свих страна окупљају код Сарајева, одакле ће огромна турска војска, под вођством великог везира, да крене на пут против Срба. На кулама Вакуфа (у Босни) истакнути су барјаци, као знаци свеопштег устанка и дизања на оружје. Босна је подељена у 33 капетаније. Свака капетанија је дужна да дигне 600 људи, што значи да само код Вакуфа треба да се окупи турска војска од 20.000 људи. Број Карађорђевих оружаних снага не може се знати, али су му војници добро увежбани. Његова артиљерија је такође толико бројна и добро опремљена као неке велесиле, што нас наводи на претпоставку да подршку добија од Руске империје.

Из Земуна 14. маја. Између српског генерала Чарапића и београдског команданта, званог Халил Гушанац, ових дана је избила жестока свађа. Пошто је Халил Гушанац некако пронашао и заробио две Српкиње, дао их одвести у Београд, Јаков Чарапић²⁶ је тај чин сматрао супротним ратним законима и поручио му да без икаквог погађања и постављања услова пусти девојке, што Халил Гушанац не само да није учинио, него је и неподобно одговорио Јакову Чарапићу. Због тога се овај још више разбеснео и изазвао Гушанца на прави дуел, рекавши да је ништавна кукавица уколико не прихвати двобој. Гушанац, међутим, уместо да је прихватио изазов, објавио је оглас у којем награду од 10.000 пијастера обећава оном ко ће му донети главу Јакова Чарапића.

Што се иначе огорчености Срба на Турке тиче, она је због турске превртљивости тако велика, нарочито после описаног несрећног догађаја, колико кошта да кошта, Срби оружје положити неће све дотле док са себе турски јарам не збаци и код себе не истребе сваког Турчина.

²⁵ Када се наводи „Јаков и Марко“ мисли се на Јакова Ненадовића и, можда, проту Матију Ненадовића.

²⁶ Треба Васа Чарапић.

5. овог месеца турски одред од 2.500 људи напустио је Београд, снабдевен довољном храном за пет дана, али његов циљ кретања остао нам је непознат. Истина, издалека чули смо неку пуцњаву, али ни о њој ништа извесно нисмо могли сазнати.

3. јун 1806; бр. 44, 665–668.

Из Земуна 22. маја. У босанским Крајинама, тачније у Подрињу, стишавају се међусобне претње сукобљених страна. Турци су се одатле повукли у унутрашњост Босне, а Срби су се нагло почели окупљати код Београда и, као што се види, своје највеће снаге окренули су ка његовом освајању по сваку цену. Један њихов бројнији одред се 18. овог месеца увече улогорио под Београдом. Њега су још исте ноћи следили многи други и 19. изјутра, у суседству града, могла се видети цела једна армада, и у току дана је још пристизало много јединица. Стигла је и артиљерија са свом опремом за опсаду града. Започето је ископавање опсадних шанчева на удаљености од 1.000 корака од града.

На крају, данас око пола четири у зору огласили су се и топови, њихова грмљавина се тек око 6 сати нешто мало утишала, али је без престанка трајала све до поднева. Опсадници су испалили више од 5.000 хитаца, али ни они из града нису губили време, на сваки пуцањ су одговарали пуцњем. Ко је коме учинио већу штету, не може се знати, али се чини да су опсадници браниоцима тврђаве више наудили.²⁷

После подне, у четири, поново је започела топовска паљба и трајала је скоро до вечери. Срби су тукли град са три батерије постављене једна наспрам друге. Главна батерија је постављена изнад града, на место одакле је [својевремено] царско-краљевски генерал Лаудон опседао и заузео град. Друга је постављена на брдо наспрам спољног дела подграђа Циганка, а трећа у долини Мокри Луг. За време топовске паљбе, око 6 сати, Турци су избили из тврђаве и напали ову трећу батерију да би је ућуткали, али су били приморани да се, уз велике губитке, врате у тврђаву. Срби се надају да Београђани неће дуго издржати ово стезање обруча, поготово што нарочито у намирницама прилично оскудевају.

„Ових дана се један брод из Босне, натоварен сувим воћем, Савом приближавао Београду када га је око Митровице из заседе напала српска шајка. Особље шајке је посекло четири Турчина на броду, а његов терет запленило. Пошто се догађај десио на нашој страни, наши су отворили паљбу на Србе, али су се они заједно са пленом повукли на другу обалу и одатле у оближњу шуму.“²⁸

„Овде у Земуну саопштено је свима да се уз савске завијутке и на другим местима, где су се Турци и Срби могли сукобити, нико појавити не сме. Рибарима је на споменутих местима забрањен риболов. Војницима који чувају границе наређено је да никога не пуштају на ова опасна места. Стражарским одредима дата је бојева

муниција и направе за узбуњивање да Турке, уколико би они хтели пребећи на нашу страну, одмах назад отерају. Ради веће сигурности, 6 топова од три фунте је такође постављено и војницима и нашим наоружаним цивилима наређено је да у сваком тренутку буду спремни да изађу на положаје.“

„Једна вест је кренула за време ових бучних сукоба, која би, ако се обистини, могла бити нада за скорашње смирење наших суседа. Вест је да су, наводно, турски и руски повереници на путу ка Србији, са овлашћењем да помире сукобљене стране.“

10. јун 1806; бр. 46, 698–699.

Из Земуна 25. маја.

О стварним околностима догађаја од 22. маја код Београда већ сада знамо следеће: Први српски одред, који је тог дана још пред зору стигао под Београд, састојао се од 10.000 људи. Одмах по доласку почео је са подизањем опсадних шанчева и осталим припремама потребним за опсаду. Турци су, видевши то, по изласку сунца и сами прионули на одбрану града. Срби су још пре 4 сата почели паљбу топовима од 12, 18 и 24 фунти, на шта су и Турци из тврђаве одговорили на сличан начин, али не толико тачно као опсадници, пошто су њихова ђулад делимично прелетала изнад шанчева нападача, а делимично малаксало падала испред њих. Напад из тврђаве на српске шанчеве, о чему смо већ писали, извело је 600 Турака, делом пешака, делом коњаника, јаничара и осталих. Напад је почео у 6 сати на шанчеве у долини Мокри Луг, у близини Саве, и на хумке уз подграђе, али је противник имао тако повољан положај да су Турци морали, уз губитак од 15 погинулих и 30 рањених, бежећи да се повуку у град.

На води је једна шајка такође покушала да доведе осталима у помоћ 100 Турака, али су је српски артиљерци уништили, испаливши једно ђуле из шумарка. Турци су, на њихову срећу, из предострожности на шајки имали и два чамца. Неки од Турака су брзо поскакали у њих и утекли, а остали су пливајући покушавали да се спасу, али их је и тако око 14 погинуло. Поводом овог страшног дана, у Београду је владала велика збрка. Српска ђулад су починила велике штете. Многе куће су оштећене, звоник главне цркве је срушен, и што је још тужније, многи невини, жене и деца, су побијени или осакаћени. Једну жену је заједно са двоје деце погодило топовско ђуле. Плач, кукњава и псовке јаничара испуњавају улице и увећавају страх несрећних становника.

Тог дана предвече, не зна се како, у град се ушуњао српски ухода да се увери какву су штету учинила њихова ђулад и шта мисле становници, али је јадан платио главом своју смелост јер су га Турци препознали и одмах набили на колац и поставили га на зидине, лицем окренутог према српском логору. То је било тако страшно јер, како кажу, још ни 24. по подне није испустио душу.

Следеће ноћи Срби нису поновили паљбу, што, као што се могло претпоставити, није било без разлога. Пошто од тада нису учинили нове покушаје, сматра се да

²⁷ Видети: Г. Е. Маретић, *нав. дело*, 97.

²⁸ Тај догађај збио се 18. маја 1806. наспрам Равња на Сави.

опсађенима желе дати неколико дана за размишљање. Топова и барута Срби имају на претек и Београђани могу очекивати да ће, ако се турске вође за ових мирних дана не одлуче на предају, ускоро трпети још јачу топовску паљбу него што је била ова.

24. јун 1806; бр. 50, 761–762.

Турско царство

Из Земуна 15. јуна. Срби су 2. овог месеца, поделивши се у три групе под Београдом, најпре покушали да жестоко нападну Рацку варош,²⁹ али су одбијени. Чини се да су их Турци чекали добро припремљени. Ово се догодило баш око поднева. После подне у три су Срби новим и много јачим снагама поново покушали, али су и тада одбијени. Топовска паљба је са обе стране жестока и губици су такође на обе стране знатни. Ове покушаје је предводио Чарапић, пошто Карађорђе командује опсадом Шапца.

1. јул. 1806; бр. 1, 3–5.

Турско царство

Из Земуна 16. јуна. 10. овог месеца, око поднева стигао је господин фелдмаршал-лајтнант барон Давидовић³⁰ из Петроварадина и, нешто после њега, његова екселенција господин гроф Брунsvик, дворски ризничар. Дочекани су са поштовањем које и приличи високим достојанственицима. Следећег дана су се обојица, у пратњи овдашњег команданта и неколико штапских и виших официра, укрцали на једну велику шајку и низ Дунав спустили, са циљем да издалека осмотре Београд и шанчеве Срба око њега. Вративши се до поднева, позвани су код једног отменог грађанина на добар ручак. Одавде су у дванаест сати отпутовали.

Између 4. и 7. јуна међу Београђанима и Србима, изузев мањих сукоба, ништа се није десило. Од свог плана да на јуриш заузму град, ови други су, чини се, одустали док им не стигне појачање и дали се само на пуњење шанчева. Тврди се да се 5. дана јуна и сам Карађорђе обрео под Београдом, али се 9. поново вратио у Шабац, оставивши наређење да снаге под Београдом до његовог повратка не чине никакве нове покушаје напада.

Турци су у зору 9. бацили три бомбе на опсадне шанчеве, али нису починили никакву штету. У ноћи 10. дана, Срби су гађали Рацку варош ватреним ђуладима, која су на неколико места изазвала пожар, а једну кућу сасвим запалила. Од тада више није било топовске паљбе.

11. јуна увече су у српски логор поново стигле снаге од неколико хиљада људи и очекују се још многи други. У оне шанчеве којима су се опсадници већ сасвим приближили Рацкој вароши, сместили су 18 топова и три прангије за бацање бомби.

Шабац се још није предао, али се може претпоставити да неће још дуго опстати јер се број бранилаца јако смањило. Због велике глади, многи становници се тајно исељавају из града. Турци су, уз одређене услове, већ у

²⁹ Српска варош.

³⁰ Павле Давидовић, аустријски генерал српског порекла (1737–1814).

неколико наврата били спремни на предају, али Карађорђе жели да се безусловно препусте његовој вољи.

Позната је вест да су српске снаге, наводно, недавно из Дубровника добиле доста муниције, барута, ђулади и великих топова. – Код нас је уз бубњање објављено наређење да се нико не усуди да Србима у помоћ шаље наоружање и другу ратну опрему.

Турски курир, који је 14. овог месеца овуда прошао за Беч а оданде за Париз, рекао је да се из Цариграда према Србији приближава турска војска од 40.000 људи и треба се надати да ће се убрзо успоставити мир.

8. јули 1806; бр. 3, 41–43.

Из Земуна 25. јуна. Изгледа као да није само на политици претње заснована вест да је турска војска од 40.000 људи, увежбаних по немачкој војној обуци, на путу против Срба. И Срби почињу, као што околности показују, да верују у остварење те вести, због тога јако раде на томе да пошто-пото, на овај или онај начин, уђу у Београд и Шабац. Покушали су чак и нуђењем споразума да убеду Турке да им предаду тврђаву. 13. овог месеца упутили су им изасланике да траже од њих предају тврђаве под следећим условима:

Прво: Да наоружана турска посада Београда преда горњу и доњу тврђаву Србима, приликом њиховог уласка да положи оружје и од тада да нико од те посаде, као ни од становника града у својој кући ни оружје ни никакву врсту муниције не држи.

Друго: Срби ће се са села сами снабдевати храном и ништа неће тражити од становника града.

Треће: Чим Турци пусте Србе у тврђаву, ови ће им одмах платити 10.000 пијастера да себи купе хране.

Четврто: Срби ће све догле држати Београд, Шабац и Смедерево док их не смени регуларна турска војска која се окупља код Ниша.

У овим погађањима, осим набројеног, било је речи још о четири члана, али њих су обе стране држале у тајности.

Исход свих погађања, међутим, био је да су Турци 15. овог месеца ујутру у српски логор послали поруку да их уопште не прихватају. Тиме су одмах поново започела непријатељства. Срби су опет почели да гађају из топова тврђаву и Рацку варош, а Београђани су им на исти начин узвраћали и нису им остајали дужни.

11. јули 1806; бр. 4, 53–55.

Турска царевина

Из Цариграда 15. јуна. Већ се извесно време примеђује да Порта и на мору и на копну удваја своје снаге. На рубу Азије, поред Скутара [Scutari], њених 18.000 људи се увежбава по новој европској ратној тактици, да се, по потреби, зачас могу пребацити преко канала и корисно ангажовати. Порта већ има такву војску од 30.000 људи, која је увежбана по тој новој тактици. Гувернерима у Азији поново је упућена наредба да дигну још више наоружане војске и покрену је према Цариграду.

Са Србима ће ратовати само претходнице од 40.000 или 50.000 људи, у великом броју од сакупљене турске војске, а остале снаге ће, као резерва, да се улогоре на извесним местима.

На 140.000 или 150.000 људи можемо проценити број турске армаде која треба да се дигне. Само један и то мањи њен део довољан је да се сукоби са Србима, а са осталим делом, колико можемо да нагађамо, Порта има друге намере.

Са граница Дубровника и Црне Горе 15. јуна. На основу новонасталих политичких околности између Порте и Француске, као и на основу бројних француских снага које су већ окупљене и још се и сада окупљају у Далмацији, може се веродостојно закључити да ће француска војска од 50.000 или 60.000 људи у помоћ притећи Порти против Србије, а за ту услугу ће и Порта да се засигурно одлучи за понеку жртву. Порта својим ратним припремама на мору, наиме откако кроз Дарданеле према Крфу неће да пропушта руске снаге и неће да обнови споразуме са Енглеском, чини се, намерава да својим ратним бродовима на Јадрану олакша положај Французима и да потискивањем руских и енглеских бродова оданде отвори пут Французима, којим ће они слободно превозити војску и опрему до Котора и других места, која им припадају, на обалама Далмације. Неки турски политичари, међутим, мисле да ће у овој ствари тихи али опрезан министар Фокс [Fox] претећи Порти и против њених ратних бродова, пре него што уђу у Јадранско море, упутиће своје бројне бродове. Говори се да ће енглески посланик убрзо напустити Цариград.

Француска царевина

У чланцима овдашњих новина које се баве Паризом, сада се већ заредом могу наћи извештаји из Дубровника, Котора и других места Далмације. Вест да су Црногорци удружени са Русима истерали Французе из Дубровника, за сада се може сматрати неоснованом, али да су између Француза и Црногораца чести крвави сукоби, то се види и из Монитера [Moniteur], у којем се о томе поново појавио овакав извештај:

„Из Дубровника 9. јуна. Четири хиљаде Црногораца, потпомогнути руским одредом, продрло је на просторе Дубровника. Област Конавла [Cagnoli] покрили су ватром и крвљу, починили су таква варварства која не могу да се замисле. Четири стотине Француза, који су послати да их извиде, задржало их је све док генерал Лористон [Lauriston], обавештен о њиховом броју, није послао 1.500 људи под командом пуковника Теста [Teste]. Борба је почела и варвари су потиснути у своја брда.“

15. јули 1806; бр. 5, 70–72 К К

Турско царство

Исход борби између београдских и шабачких Турака, с једне, и српског становништва, с друге стране, и према данашњим извештајима, остаје неизвестан, као што је и до сада био. Из Земуна 28. јуна о томе је следеће написано:

„Српске снаге су око Београда 22. увече учиниле још један покушај, извршиле су јуриш на Визиварош³¹ и већ су, такорећи, заузеле зидине када су ипак одбијене. Овом приликом је нападаче предводио официр који је недавно пристигао овамо од једне стране силе и стао у службу српске војске. Он је први избио на шанац и сам убио 4 Турчина.

Прича се како је 4.000 српских добровољаца понудило да буду први у заузимању зидина Београда, ако им се после његовог пада дозволи слободна пљачка. Као што се чује, врховни командант Карађорђе им је обећао да ће испунити њихову жељу. Иначе, Срби даноноћно раде на томе да се што боље ушанче.

У српском логору се одржавају свакодневни ратни молебни. Београдски православни владика, који сада борави у српском логору, упутио је овдашњем (земунском) српском свештенству молбу да се и овдашња православна црква у своме храму моли за успех српских оружја.

Турској посади у Шапцу, као што околности показују, смањиле су се наде да јој за ослобађање од опсаде пристигне помоћ, јер је она затражила дозволу од наше пограничне војске код Петроварадина да нашом земљом, под пратњом наших војника, прође у правцу Београда.

Шабачки паша нашао је начина да пребегне у Митровицу и да се оданде упути прво до нас а онда у Београд. – И многобројни босански хришћани су долазили у околину Митровице да би избегли веће невоље.

Једном речју, и у Босни су завладали велики страх и немир, који су се толико раширили да је ових дана војска од 20.000 Турака требало да се супротстави бунтовницима. Једва су успели да ватру угасе и да се она, као у Србији, не претвори у пламен.

Чуло се да су се у областима Брчка [Pertschkai], Дервенте(?) [Deventa]³² и Босанске Градишке [Berbir] одиграли веома жестоки сукоби, али о њима за сада веродостојни извештаји нису стигли.“

Од овог земунског извештаја, из којег смо описане околности пренели, изгледа, о приликама у Србији много више зна други наш извештач, који овако пише:

„Недалеко од Ужица, у једној шуми, где се напала бројна стока Срба, одиграла се крвава борба. Турци су желели да присвоје ту стоку, али у томе нису успели. Морали су да се врате са губитком од неколико стотина делимично палих и делимично рањених.“

Пошто је Србима пристигло више артиљеријских оруђа, сходно томе ће они сада приступити опсади Београда.

Београдска посада је већ сада састављена од само 2.000 Турака и 600 Албанаца или Арнаута, али у погледу хране, као што нам неки извештачи до сада потврђују, не трпи никакве оскудице. Храну већим делом добија из Земуна.

³¹ Реч је о нападу на београдско дунавско предграђе према Видин-капији. Видети: Г. Е. Маретић, *нав. дело*, 101.

³² Несигурно идентификовани назив.

Тврђава Шабац се 15. маја предала Србима, који после тога, поделивши се у четири одреда, код Пожаревца, на главном путу за Цариград, код Туприје и Јагодине чекају које покрете ће предузети турска армада која се налази код Ниша и Једрена.“

(Супротност између ова два извештаја, наиме да се Шабац 15. маја предао, или да се још ни 28. јуна није предао, веома је велика. Треба очекивати нова писма да се стварно стање упозна.)

18. јули 1806; бр. 6, 85–88 К К

Турско царство

Сада већ знамо када и на који начин су српски одметници заузели шабачку тврђаву. Из Панчева се 30. јуна о томе овако пише:

„Управо смо сада примили поуздану вест о томе да су српски одметници ноћу уочи 27. јуна на јуриш освојили Шабац. Посада, која је бројала мање од 300 људи, могла је бити у потпуности свесна да ће је бројне српске снаге сасвим посећи, зато је рађе желела да се брани до последњег човека, него да се преда. Срби су чинили варварске свирепости: побили су све оне који су били способни за руковање оружјем, а чинили су разне свирепости и оном делу становништва које није било способно да се брани.“

Из албанских крајина 26. јуна. „Сада унапред (то су речи извештача) и на брзину вам могу обелоданити да су црногорски и руски војници јако опустошили околину Дубровника и сам град довели у јадно стање. Пошто су га са мора посули гранатама, сасвим га опколили и пресекавши му све путеве на копну, уништили су млинове и отели водоводе. Француска посада у граду састоји се од око 6.000 људи и већ је у неколико наврата избила на непријатеља, али је увек била одбачена. Нема јој пута за повлачење, а не може примити ни помоћ, јер се број Црногораца из дана у дан повећава и они су допрли већ до Стона [Stagno] и Пељешца [Sabioncelló]. Починили су велике свирепости међу становништвом Старог Дубровника и Конавла. Њих су запалили. Ни децу нису поштедели, већ су их сабљама посекли, тврдећи да би се она иначе прикључила Французима. Ово су испричала два човека која су из Стона чамцем побегла и, на њихову срећу, доспела до већег брода и укрцала се на њега. Били су то Дубровчани. Капетан брода, на који су се укрцали, прича да је видео пламеном захваћене дубровачку оружану, летњиковце у околини града и куће за забаву.“ – О свему томе још очекујемо детаљније и сигурније извештаје.

И сви остали садашњи извештаји оданде доста јасно јављају о опасном и несигурном стању у Албанији, Дубровнику и осталим крајевима тамо, али се ниједно веродостојно збивање не појављује у њима.

„Аустријска војска која је допловила да преузме Котор (тврди један од аутора) 23. јуна боравила је у луци Лесина [Lesinai].“ Према вести, коју је донео један брод који је 26. јуна био у которском заливу, истога дана је требало да та војска уплови у залив. Према другим вестима, за њихов улазак у залив такође препреку пред-

стављају непријатељства између црногорских и албанских нападача, с једне, и Француза, с друге стране.

„У вези са предајом Котора убрзо можемо очекивати званично саопштење од органа државне управе који је за то надлежан. Аустријски мајор Албек [Albek] и руски државни саветник, за ову прилику именован од двора, већ су 23. јуна стигли тамо.“

„Један енглески курир, који је, прошавши кроз ове бурне крајеве, наставио према Немачкој, испричао је да су Црногорци уз помоћ енглеског ратног брода, који на мору сарађује са њима, јако притисли француску војску од 30.000 људи и нанели јој велике губитке.“

Други извештај, који је настао 6. јула, такође у близини Албаније, садржи следеће:

„Један капетан брода, који је 20. јуна напустио Дубровник, донео је оданде важне вести. У крајевима око Дубровника 14, 15. и 16. јуна одиграле су се крваве битке у којима су пораз претрпеле црногорске и албанске снаге јер су Французи имали 30 тешких топова, а оне ниједан те врсте, па и по броју биле су слабије, дакле морале су се окренути и повући. 17. јуна, пошто је тог дана било примирје, Црногорци су добили у времену да поставе топове и да наоружају део народа. Према томе, 18. су са брда поново ударили на положаје непријатеља у околини Дубровника. Борили су се жестоко и јуначки, и овог пута се њима насмејала ратна срећа и победили су. Што се Дубровника тиче, Французи га још ни до 20. јуна нису напустили, него су у њему остали опкољени са свих страна.“

25. јули 1806; бр. 8, 119–125.

Првих дана јула овако се извештавало из залива и са обала Далмације и Албаније:

...

Што се тиче околности у Албанији и Дубровнику, у свим извештајима оданде једнако се јавља да се француске снаге, као што смо и на другом месту споменули, налазе у тешком положају, делимично због њиховог малог броја, делимично због њиховог положаја, делимично и нарочито због непријатељских осећања околног становништва. Што се тиче борби које су се одиграле између њих, с једне стране, и Руса и Црногораца, с друге, које смо већ и другом приликом спомињали, извештачи ни сада не могу написати ништа одређено. Да се код Старог Дубровника³³ једном приликом одиграла крвава битка, која је имала неповољан исход за Французе, јер су морали хитно да се повуку до Дубровника, то и сада једногласно потврђују извештачи. Колико је која страна бројчано изгубила, немогуће је одредити.

У новим извештајима процењује се да француска војска под командом генерала Лористона има само 3.000 људи, које су Руси, Црногорци и турски морлаци потиснули, и на копну и мору опколили. Штавише, од онда се та војска од 3.000 људи толико смањила да сада није већа од 2.000 људи. Она у међувремену заиста није прихватила понуде Руса, који су им у почетку предложили

³³ Највероватније Civita Vecchia, Cavtat.

да добровољно напусте Дубровник и слободно и без злостављања оду из њега.

После тога су Руси и Црногорци без одлагања почели гранатирати град, због чега су подграђа изгорела, а и у самом унутрашњем делу града настале су многе штете. У граду нема ни воде ни хране. Уколико овај град падне, и посада и становништво имају чега да се боје.

Број црногорских и морлачких снага може се проценити на приближно 15.000 људи, с тим што тај број, на њихову срећу, увек остаје исти. Чим једна група, одслуживши извесно време, пође кући, њено место одмах заузима друга група. Међутим, што се Руса тиче, њих овде нема више од 3.000, пошто од њиховог искрцавања овамо никаква им помоћ није пристигла. Њихова срећа је, међутим, што имају 14 мањих ратних бродова у заливима и пролазе између острва су затворили, па одлично могу да помажу ратна дејства снага на копну.

Владика Црногораца³⁴ лично је присутан код своје војске. Спреман је да води не само одбрамбени већ и освајачки рат. Жели да од Француза узме не само Албанију већ и Далмацију. Руси, који су пре доласка Француза признали и поштовали неутралност Дубровника, још више су постали кивни на Французе, јер они уместо да су, слично Русима, признали неутралност Дубровника, заузели га...

Из Трста 13. јула. ...

Баш сада је овамо у Трст стигла важна вест да се град Дубровник предао Русима и да су се 40 транспортних бродова, који су веслали из Истре у правцу Далмације и превозили француске војнике, примивши обавештење да пред Истарским заливом стоје енглеске и руске фрегате, вратило у луку.

(У вези са помињањем Црногораца, неће бити неумесно да наведемо нешто из животне приче једног довитљивог преваранта званог Кастриото [Castriotto]). Његово право име било је Занети [Zanetti]. Живео је заједно са Каљостром [Cagliostro] и Балсаму [Balsamo]. Нарочито је варао Холанђане, код којих је често и боравио и код којих је, најзад, пошто је био заточен због дуга у Амстердаму, и пошто је комадом стакла пресекао себи жиле, на крају и умро. Он је био тај који је, нешто пре своје смрти, у Амстердаму лишио Трговачку кућу Журдан [Jourdan] једног целог натовареног трговачког брода. Тако је преварио што је Кућу уверио како и он поседује велику трговачку кућу у Ђенови и убедио ју је да тамо пошаље свој брод натоварен робом. Али он је био и онај који се поводом чарки око Кадиса (Skaldis) издавао за кнеза Албаније и Црне Горе и обећао Холанђанима помоћ од 20.000 Црногораца, што је за садашње стање карактеристично.

Црна Гора (Monte Negro) није велика покрајина. Лежи источно од Дубровника и Котора. Сматра се да је број становништва који рукује оружјем 40.000. То су снажни и у руковању оружјем способни људи. Порту, истина, признају као главног господара, али њеним

наредбама се ретко покоравају. Православни су. Када крећу на непријатеља, или када се окупљају ради одбране своје јако брдовите покрајине, обично их предводи владика.

29. јули 1806; бр. 9, 133–136.

Са турских граница... .

Из Земуна 14. јула. Вест да је Карађорђе прошлог 26. јуна заузео тврђаву Шабац, није се обистинила. Истина, тога дана су српске снаге учиниле покушај заузимања Шапца, али нису могле постићи свој циљ јер су неки од Срба лоше извршили добијена наређења. У два наврата су јуришали на Турке, али су оба пута одбијени и имали су велике губитке.

(Толико је аутентично деловао извештај у неким новинским написима да се није могло посумњати у његову истинитост. Вести које се не слажу са истином не треба приписати новинарима, већ најчешће њиховим извештачима.)

Овај добро припремљени, али лоше извршени покушај овако описује један каснији и веродостојнији извештач:

У ствари 26. јуни је био случајно одређен да се тврђава Шапца са три стране нападне и на јуриш заузме. Све је било припремљено. Српска војска се поделила у четири одреда. Један је, под командом Стојана Чупића, иза тврђаве био постројен у равну линију. Други је, под вођством попа Луке, са леве стране заузео положај. Трећим одредом, који је са десне стране био постављен, командовао је заменик главног команданта генерал Чарапић. Четврти одред, који су чинили 2.000 људи, представљао је резерву иза првог одреда. Код ње је био и сам Карађорђе. Борба је требало да почне одједном, са све три стране, како би Турци, пошто су приморани да на више страна усмере пажњу и троше снаге, лакше унели пометњу у своје редове. Међутим, из неопрезности, после првог одреда, друга два су са знатним закашњењем започела борбу. Први одред је око пола седам, мердевинама и свим другим добро опремљен, потпуно сигурно напредовао, започео бој и у сасвим затвореним редовима стигао све до дна зида тврђаве. Али су и Турци морали бити на опрезу и припремљени, јер су хладнокрвно и без испалењеног метка дочекали Србе, све док нису могли тако отворити ватру на њих да мецима захвате цео њихов ратни распоред. Карађорђе је, истина, са једним дивизионом продро у помоћ првом одреду, али је истовремено требало да се упусте у борбу и одреди који су стајали са десне и леве стране. Они, међутим, то нису урадили, па су Турци свим снагама кренули на први одред и сасвим га поразили. Узалуд је Карађорђе извео сву резерву и у другом налету обновио борбе, због страшне топовске паљбе посаде и тада је био одбачен.

Друга два одреда су тада започела борбу, када су Турци већ могли свим снагама кренути на њих и на сличан начин их одбацили. Тако су због лошег извршења доброг наређења плодови проливања крви постали узалудни. У супротном случају, према свим надањима па и

³⁴ Владика Петар I Петровић Његош.

сигурно, то крвопролиће би имало повољне последице за Србе.

Тврди се да су том приликом Карађорђеове снаге изгубиле најмање 1.000 људи.

Још се и то тврди, да се Карађорђе поводом тога догађаја толико узбудио да је рођеног брата,³⁵ који је погрешно, дао на једно дрво обесити. Њему је било поверено да пренесе наређење двама преосталим одредима, али је он то опет неком другом поверио и из тога је настао неспоразум. – Карађорђе је у српском логору објавио, ако нечијом грешком не буде извршено неко наређење, било да је у питању официр или редов, без обзира на све, виновник ће бити обешен.

Из талијанске Далмације 12. јула. Према нашим новијим извештајима, чини се стварним да се Дубровник, који су Руси са мора а Црногорци са копна тесно опколили, према капитулацији од 6. овог месеца, заједно са Французима, који су били у њему, због глади Русима предао.

У Задру лежи 1.200, у Сплиту 900 болесних Француза. На овим просторима, изгледа, никако им не прија ваздух. – Шири се вест да се, наводно, поред Цариграда искрцало 30.000 Руса. – О предаји Котора нисмо примили никакав одређени извештај.

1. авг. 1806; бр. 10, 151–152.

... Тврди се да је, наводно, његова екселенција, господин фелдмаршал лајтнант барон Цах [Zach], званично примио извештај од Француза о томе да је генерал Молитор, на челу снага из Далмације, притекао у помоћ у Дубровнику опкољеном генералу Лористону и ослободио га опсаде, па је удружен са његовим снагама потиснуо Црногорце у њихове планине. Ако су овога пута Црногорци заиста и до ногу потучени и одбијени, то ће се, може се претпоставити, тицати и Которана и учиниће их наклоњенијим Французима.

Из Трста 19. јула. По вестима из Далмације, Французе су Црногорци, Албанци (Арнаути) и Руси одбили све до Макарске, која се налази око 18 миља од града Дубровника. Поред Стона и Макарске, ако је истина, збиле су се две битке у којима је француска војска изгубила 4 топа, 2.000 људи и једног генерала. Црногорци нису имали милости ни према коме (нису опростили никоме), а Руси су многе заробљенике пребацили на Крф. – Према другим вестима (ако су истините), Французи су опет кренули у напад и потукли Русе. – Сигурно је да се сукоби у Далмацији све више и више шире.

Руској ратној флоти, која држи под окупацијом далматинске приобалне области, прикључило се шест енглеских ратних бродова. Такође су Енглези послали заједно са орденом Витешког реда Св. Ђорђа и велику суму новца црногорском владици. Орден њему самоме, а новац његовим војницима, рањеницима, као и удовицама и сирочади погинулих.

5. авг. 1806; бр. 11, 178–179.

Турско царство

Из Земуна 21. јула. Истина је да је једна турска војска, увежбана по узору на друге европске војске, окупљена код Ниша. Пошто су њене предстраже прешле Мораву и пробиле се све до Пожаревца, српска војска, која је овде била на обезбеђењу, се повукла. Како би Срби на сваки начин спречили даље напредовање те турске војске, 5. јуна је од сакупљених снага за опсаду Београда кренуло 3.000, а 7. још 7.000 људи према Морави. Они су напредовали према Оршави, пошто су примили вест да им се из тог правца приближава турска војска од 14.000 људи, а Турци су се опет кретали према Новом Пазару. Убрзо после тога смо добили вест да је и војска из опсаде Шапца отишла у сусрет турској армади.

Срби ни под овим условима нису сасвим обуставили опсаду Београда, с времена на време гађају га и сада. 7. јула су запалили две куће у Рацкој вароши. И Турци су 10. покушали једно избијање са циљем да унесу нешто сточне хране, али им то није успело.

Према овдашњим суседима, Срби се односе пријатељски јер од њих добијају пшеницу и остале намирнице, а заузврат им уступају крупну стоку. Недавно су у овим крајевима поново купили велику количину пшенице, дали су само 100.000 пијастера, а преостали део су платили стоком.

12. авг. 1806; бр. 13, 210–211.

О најновијим дубровачким догађајима и „Монитор“ (Moniteur) извештава на следећи начин:

Генерал Лористон из Дубровника, а генерал Молиитор из Стона 6. јула кренули су истовремено, тако су се Руске снаге и Црногорци нашли између две ватре. Многе људе су им побили и са простора дубровачких их протерали, гонивши их све до Црне Горе. Запленили су им муницију, топове и прангије. Међу запленим топовима је осам од 36 фунти. Док се мали број Француза, затворен у Дубровнику, примирио, Црногорци су у крајевима Дубровника које су освојили учинили страшну пустош. Становници Дубровника су се добро односили према [француским] војницима за време опсаде и мирно су посматрали уништавање сопствене околине. Међутим, овом ситном сукобу, који за циљ није имао ништа друго него само мучење народа, дошао је крај. Руси су се укрцали на бродове и превеслали на Крф. Прича се, али то још није сигурно, да су становници латинског обреда заузели Котор и да су га хтели заштитити од Грка и Црногораца. Становници латинског обреда су велики заштитници француских војника.

5. септ. 1806; бр. 20, 317–318. ЕР К

Међу домаћим пештанским извештајима налазимо и следећи:

Коложвар [Клуж] 16. августа. У неким страним новинским извештајима читамо да руска војска у великом броју напредује преко Молдавије и Влашке према уну-

³⁵ Реч је, према Маретићу, о Милоју Петровићу, Карађорђеовом рођаку, кога су само молбе српских команданата спасле од смртне казне (нав. дело, 103).

трашњости турске територије, што сматрамо невероватним. Наиме, кадгод је овакво замршено стање у двама наведеним суседним земљама, бојари беже у Ердељ главом без обзира, а сада овако нешто нисмо приметили. — Позната је вест да је много руских официра који су, наводно, отпутовали, сада командују устаницима у Србији. Међутим, ако су истинити најновији извештаји из Париза, да је 20. јула склопљен мир између француског и руског двора, ускоро ћемо чути о сасвим другачијим околностима из ових покрајина.

12. септембар 1806; бр. 22, 352–355 К

Наставак оних руских извештаја о борбама код Дубровника које је вицеадмирал Сињавин [Sinawin] слао са Јадранског мора у Петроград [Petersburg]:

„Сигурност непријатељским положајима обезбеђивале су природа и људска умешност. Његово десно крило штитили су море и стрме стеновите морске обале, а лево крило турска граница преко које нам је било забрањено крочити, предњи део положаја такође су штитиле стрме стене. Четири реда непријатељских положаја лежала су један иза другог да би један другог штитили. Заједно са застрашеним становницима Дубровника, француска јединица од 3.000 људи, која се настанила иза сигурних зидина града, у сваком часу ишчекујући сигурни долазак бројније помоћи, могла је ту боравити без страха. Наше снаге, међутим, састојале су се само од 1.200 регуларних војника и 2.000 Црногораца. Али је и овако одлучено да се непријатељ избаци из описаних сигурних шанчева.“

„17. јуна је најпре митрополит извео на положаје Црногорце, са наређењем да отворе ватру на непријатеља, чије су бочне страже одмах потиснуте и за њима су Црногорци по најстрмијим стенама великом брзином следили. Кнез Вјаземски [Woesemski!] се сетио да им Французи постављају клопку и, с обзиром на то, сместа је послао 3 чете ловаца. Када су ови стигли до стена, Французи су већ жестоко притисли Црногорце, али им се командант ловаца капетан Бабичев, стигавши тамо, прикључио и обновио борбе. У међувремену наши су сазнали да се, наводно, непријатељске снаге приближавају у помоћ посади и још истог дана ће да стигну, због тога су одлучили да пожуре са заузимањем шанчева. Сходно томе издате су све наредбе и битка је поново почела. Бабичев је на стенама докле је допрео наставио борбу. За то време су пристигле и друге чете у двама групама. Оне су заједно са Црногорцима, које је сам митрополит охрабривао и бодрио, делимично са предње, делимично са бочне стране, насрнуле на непријатеља. Наглим напредовањем јединица Забелина и Језерског, којима су и Црногорци притекли у помоћ, Французи су били потиснути из кланаца између стена које се налазе испред прве планине. Да би их спречили да се задрже и среде своје редове, наши су их одмах следили и потиснули уназад. Они су своје бочне шанчеве, са топовима заједно, препустили нашим и, заштитивши се утврђењима која је природа створила, у реду су се повукли на врх прве планине. Овде су се још једном задржали и по-

кушали да се, по ратним правилима, одбране, истовремено са планине пославши једну јединицу са наређењем да с десне стране заобиђе наше и дође им иза леђа. Међутим, мајор Звјагин [Swaegin], дочекавши непријатеља жестоком пушчаном ватром а затим и на бајонете, одагнао га је натраг, док су кнез Вјаземски и митрополит са Црногорцима, јурнувши на други најјачи шанац, одмах га заузели. Тада су се Французи задржали код трећег реда својих шанчева, али су их наши и овде, без одлагања и с предње стране напавши, натерали у бекство. Тада су они, такорећи ван себе због беса, најзад, хтели да ударе на нас, али их је мајор Језерски у тој намери спречио. Сада су се већ француске снаге окупиле на задњој страни планине која штити Дубровник, али и овде су могле остати само десетак минута, и како се приближавало вече, у великом нeredу су побегли у тврђаву, баш када су им и помоћне трупе пристигле у Дубровник.“

„Мањи сукоби су од јутра до 2 сата трајали, а већа битка се одиграла од тада па до 8 увече.

Од Руса су пали 1 заставник и 5 редова; њих 30 је задобило ране, за једног се не зна куда је нестало. Губици Црногораца, сабравши број палих и рањених, су 38 људи.

Од Француза погинули су генерал Ле Гоги [Le Gogue], 12 официра и 300 редова; рањено је око 120, али су њих унели у град; заробили смо 23 човека и запленили 13 топова.“

„Дубровник је 18. јуна био у оваквој ситуацији: Опкољен је на копну од Руса и Црногораца, с једне, а на мору од руских ратних бродова, с друге стране.“

16. септембар 1806; бр. 23, 358–359 К

Из Земуна 4. септембра. Извештаји из Србије потврђују, пошто су немири које су изазвали беји и вахабити већма смирени, Светла порта свим снагама настоји да обузда и српске устанике. Због тога је од регуларних снага, које су у Једрену окупљене и на европски начин увежбане, упућена војска од 30.000 људи да се, прошавши кроз Бугарску, споји са војском од 16.000 људи, која борави поред Ниша, и крене против Срба. Осим тога, Пазван-Оглу, видински паша, и Реџеп-ага, нови оршавски паша, исто су добили наређење да са својом војском пођу против њих. — Ако су све ове вести истините, положај Срба убрзо мора да се промени јер их нема довољно да се одупру таквој сили. Они, међутим, добро знају да су то само претње ради њиховог застрашивања. Добро је позната ствар, наиме, да армада код Једрена уопште није толико снажна колико јој се то приписује. Поред тога, немири који су тамо и у целој Румелији избили у довољној мери је ангажују; једва стиже да обузда бесодметнутог народа. Срби то знају и уопште се не боје, већ храбро иду у сусрет непријатељу, убеђени у то да војне снаге које се спремају против њих и за које се каже да су јачине од 50.000, имају највише 25.000 људи.

До 26. августа се код Београда ништа значајно није десило. Срби су, међутим, 27. топовима почели да гађају тврђаву и то су наставили до 2. септембра. Како се

јавља, многе штете су нанели граду; 30. [тог месеца] код Београда одиграо се жесток сукоб између групе војника на обуци и четрдесет Турака који су избили из тврђаве. Срби, по обичају, нису устукнули на месту сукоба; од Турака су тројица погинула, остали су побегли у Дунав.

23. септембар 1806; бр. 25, 397–398.

Турско царство

Из Земуна 11. септембра. Најновији извештаји из Србије потврђују да портине снаге у Подрињу из дана у дан постају јаче и да ће са тих места убрзо пристизати значајне вести. – Тамошња српска устаничка војска, под командом самог Карађорђа, за кратко време је такође добила већа појачања, али још није била у таквом стању да одмери снаге са турском силом. Главни командант Срба је само зато и привукао појачања да се може одупрети Турцима у случају да га нападну.

Осим тога, Карађорђе је строго наредио старешинама 1806 српских градова и села да што пре изврше регрутацију 40.000 људи, како би своју армаду повећао на 100.000 људи, јер Србији са много страна прети упад непријатеља. – Строго је наређено старешинама да савесно поступи у слању регрута и да одаберу само оне [људе] који, поред одговарајућих физичких способности, прихватају уведени режим. Поред тога, препоручује се свештеницима и старешинама да за војну службу предвиђене младе људе говорима подстичу на храброст и витештво, да не страхују од ратних невоља, да се мужевном постојаношћу суочавају са смрћу, нарочито при приближавању непријатеља да потисну сваки страх и сваку помисао на смрт. За четрнаест дана треба не само извршити регрутацију, већ и регруте увежбати у лакшим војним дисциплинама.

Сада је баш стигао овамо извештај да се код Дрине одиграо жесток сукоб у коме су Срби победили. Хиљаду двеста Турака је, на име, прешло Дрину да би Шабац ослободили од опсаде, али су наишли на јаки отпор и сасвим су одбијени.³⁶

26. септембар 1806; бр. 26, 418–420.

Турско царство

У веродостојнијим извештајима из Оршаве читамо детаљан опис о сукобу, који се помиње у „Мађарском куриру“ број 23, на страни 359, у којем су Срби били победници. После изгубљеног сукоба од јула 16, на име, турска војска се окупила код Алексинца и њен број се са прикљученим одредима армаде, која је под командом Шашит-паше³⁷ стационирана код Једрена, повећао на 22.000. Пошто је она оружјем и другом ратном опремом довољно била снабдевена, одлучено је да свим снагама нападне Србе. Ови су, међутим, од својих добрих шпијуна о свему унапред били обавештени и у међувремену су своје снаге повећали на 31.000 људи. – Српска главна армада се на једну миљу од Алексинца у утврђени ша-

нац улогорила, подељена у четири групе. Прва група од тринаест хиљада људи, под Младеновом³⁸ командом, чинила је главни део војске. Друга група од шест хиљада, под Јаковљевићевом³⁹ [Jakoblovich] командом, од позади је штитила десно крило главног дела, трећа група од шест хиљада, под командом Станоја Главаша [Stánvilla vagy Elávusch], такође је од позади штитила њено лево крило. Четврта је чинила резерву и стајала прилично удаљена иза главног дела војске. Према веродостојним изворима о нападу Турака, трећа и четврта група су увече уочи битке напустиле своје положаје. Десно крило се померало према реци Морави и, како се ближило јутро, положаје је заузело у шуми према Бањи, а трећа група је бочно дубље продирала према простору [будуће битке] и повукла се на ивицу шуме која је према Бањи. Обе су скривено очекивале напад Турака из правца Бање. Турци су ујутру око пет сати кренули из логора и почели су се у две војске приближавати Алексинцу. Око шест сати су стигли пред српски логор и одмах започели битку. Срби су их у борбеном поретку чекали. Турци су отпочели битку отварањем убитачне топовске ватре да би Србе избацили са њихових положаја, али су их и ови добро усмереном артиљеријском ватром дочекали иза шанчева и њихове планове сасвим изјаловили. Тада су, дакле, напали два крила српског логора, али су и тамо били одбијени. Напад су са истим исходом поновили и други пут. Онда су се, међутим, из скровишта појавиле две српске групе. Чим су их Турци приметили, поделили се на два дела. Један део се упустио у борбу с главним делом српске војске, а други са новоприслићим групама. Обе стране су се тукле неустрашивом храброшћу и витештвом. Нарочито се турска коњица истицала брзим окретањима. Победа је била све дотле неизвесна док се, најзад и после неколико силовитих покушаја, главни део српске војске није пробио кроз линије Турака и унео пометњу међу њих. Они, само да не би сви били посечени, у највећем нeredу, у расутим групама бежали су према Бањи. Настојали су да се поново саберу, али Срби, који су им били за петама, нису им дали времена за то, него су их непрестано потискивали. Победници су запленили цео њихов логор са четири топа, свом ратном опремом и храном. Губици су са обе стране јако велики. Не рачунајући рањене, сматра се да је само погинулих укупно 5.000. Битка се одвијала од пет ујутру до касно увече. Њен дан се још не зна тачно. Сигурно је да је то био један од дана између 29. и 31. августа. Бим-пашу [Bim-Basa],⁴⁰ главног команданта турске армаде, исто тако Дели-пашу и Шашит-пашу, као и ниже команданте Срби су заробили, али их је турска коњица опет ослободила.

Шестог овог месеца у београдском и шабачком српском логору, уз пуцњаву из топова и ситног оружја, прослављен је посебан празник захвалности за ову значајну победу.

³⁸ Младен Миловановић, крагујевачки војвода.

³⁹ Стеван Јаковљевић, левачки војвода.

⁴⁰ Вероватно је грешка, јер не постоји под тим именом турски заповедник, већ је, можда, реч о бимбаши главног заповедника.

³⁶ Односи се на битку на Мишару која се одиграла 1/13. августа 1806.

³⁷ Турски заповедник у Лесковцу.

10. октобар 1806; бр. 30, 483–485.

После победе над Турцима, српски устаници су сву своју пажњу усмерили на то да узму кључ Турског царства – Београд. Пошто је турска посада честим избијањима доста хране прибавила за себе и за становнике града, устаници су у околини града сву храну и воће уништили. Хришћански становници Београда са мањом покретном имовином, која им је преостала, избегли су из града и прешли у Земун.

Влашки и молдавски војвода, да би избегли за њих у Цариграду припремљени свилени гајтан, напустили су своје покрајине и прво прешли на царско-краљевску територију а оданде у Русију. Јавља се да су они били тајни непријатељи Светле порте и кришом радили на томе да у европским турским покрајинама покрену револуцију, чији се предзнак показао у одметништвима у Србији. Срби су на своју страну придобили Црногорце, део Бугарске, као и Грке расејане по Турском царству и ангажовали их у постизању свога циља. Турски паша, ајан Руш[ч]ука,⁴¹ кога су сопствени војници убили, био је присни пријатељ молдавског војводе Ипсилантија. Кратко пред своју смрт настојао је да са својих 80.000 људи нападне армаду Светле порте.

4. новембар 1806; бр. 37, 578–579.

Општепознати видински паша Пазван-Оглу упао је у Малу Влашку и ударио је многе намете. – Устаници у Србији још увек силовито опседају град Београд и 5. октобра одбили су испад тамо затворених Турака. У тој је бици много муслимана послато на подворење про року Мухамеду.

11. новембар 1806; бр. 39, 613–614.

Турско царство

Из Земуна 30. октобра. Турски изасланици преговарачи, мухасил ефендија и капици-паша заједно са неколико секретара српског патријарха (!), стигли су у Смедерево и започели преговоре. Овим мировним преговорима претходио је споразум о примирју који садржи следеће тачке.⁴²

„Примирје између српских устаника и турске армаде: Члан 1. Од данас наредних седам недеља нека буде примирје; ако у међувремену пристигну мировни преговарачи турског цара, ово примирје треба продужити за две недеље. Члан 2. Ради што бржег престанка крвопролића, још ове вечери и ноћи треба свим командантима упутити наређење да се сви сукоби одмах прекину. Члан 3. Срби треба да прекину опсаду Ниша, да се на растојање од једног сата хода повуку из својих шан-

чева и од тврђаве. Члан 4. Срби пристају и на то да своју војску за девет дана повуку из Мале Влашке до реке Мораве и отворе пут, који су пресекли, турској војсци под Рецеп-агом,⁴³ с тим да ипак задрже своје положаје код Добре [Dobra], Чела [Sela] и Ресаве [Resove], које су као победници освојили, а Турци ће им препустити своје положаје код Превале и Ђипровца.⁴⁴ Члан 5. Да се спречи сваки инцидент за време преговора, обе стране су дужне да строго забране својим војницима прелазак у логор супротне стране и разговор између војника супротстављених страна, јер ће бити кажњени као шпијуни. Настало у српском главном штабу у Ломђоју 14. септембра у 3 сата.“

Овај споразум је одмах послат на турском и српском језику цару у Цариград и Правитељствујушчем совјету [Fő Tanács] српском у Смедерево. У једном приложеном додатку, одређено је да и турске снаге под командом Пазван-Оглуа буду обухваћене примирјем, јер су се и оне по наређењу турског цара бориле против Срба.

2. децембар 1806; бр. 45, 722–723.

Турско царство

На састанку, одржаном између муслимана и српских устаника у Смедереву, Карађорђе је тражио, пре свега, да се њима, то јест устаницима, преда град и тврђава Београда, без чега су сви мировни преговори узалудни и несигурни, али је београдски заповедник паша Халил Гушанац овај услов у потпуности одбацио. Карађорђе, видевши и искусивши дрскост овог муслимана, запретио му је да ће Београд силовитим јуришом заузети и посећи све Турке у њему. Ради тога устаничку војску повећава са 180.000 људи, тражи да се саберу топови и остала опрема потребна за опсаду. Међутим, ни турске паше не седе скрштених руку, већ, према наређењима Светле порте, и они сакупљају наоружане снаге и прибављају све што сматрају да је потребно за одбрану београдске тврђаве и то држе припремљено.

Пазван-Оглу, у Европи познат као видински паша, који се појављује у разним улогама на светској сцени, па се час супротставља Светлој порти, час се појављује под њеним барјаком, сада баш припрема своје оружје против српских устаника. Он се још и сада налази у Малој Влашкој и изнуђује велике количине хране и пара од месног становништва.

16. децембар 1806; бр. 49, 746.

Из Земуна 1. дана децембра. „Мировни преговори између Светле порте и Срба интензивно су настављени у Смедереву. Главни и основни услови већ су и установљени и ових дана су ради одобрења послати у Цариград. Одлука Порте о њима очекује се сваког часа. Оружане припреме, међутим, с обе стране се интензивно врше. Српске старешине су послале изричито наређења својим снагама у близини бугарских крајина да буду толико спремне да одмах могу започети бој, ако Порта не

⁴¹ Абди-ефендија, ајан у Рушчуку, убијен је према налогу Терсеник-оглуа (*Первое сербское восстание 1804–1813гг. и Россия*, књига прва 1804–1807, Москва 1980, 264).

⁴² Уговор о примирју потписали су Карађорђе и Ибрахим-паша 2. септембра 1806. и сачуван је само у облику у каквом је послан страним новинама, између осталих и *Мађар куриру*, у Земуну 18/30. октобра 1806. (Миленко Вукићевић, *Карађорђе*, књ. II, 1804–1807, Београд 1912, 415–416).

⁴³ Рецеп-ага, командант Оршаве.

⁴⁴ Према Маретићу „Прова и Ђипровца“ (*нав. дело*, 121).

би потврдила основне услове који су јој послати. После ових наређења српске снаге су одмах промениле положаје. Старешине су обезбедиле да им се из Смедерева превезе довољно муниције. У међувремену ни Турци не губе време. На основу њихових положаја чини се да ће се само бранити. Према најновијим извештајима, за њих је стигло пуно хране и ратне опреме у град Софију.“

23. јануар 1807; бр. 7, 105–106.

Пошто су услед издаје заузели два предграђа Београда, српски устаници су направили неколико топовских положаја и у њих поставили опсадне топове да би, изузев ноћи, до 17. децембра јаком ватром непрекидно засипали горњу тврђаву, у коју су побегли и муслимани из града. Међутим, ни Турци из тврђаве нису остали дужни. Срби су у ноћи 20. децембра заузели острво под Београдом, на које су сместили 1.000 људи и припремили положај за пет топова.⁴⁵ Када су Турци то у зору приметили, отворили су на тај положај жестоку ватру, коју су устаници са свих страна узвраћали, тако да су топове муслимана око 9 сати толико ућуткали да ови нису више могли да испале ниједан метак. Командант посаде у тврђави Халил Гушанац, пошто није имао ни хране ни муниције и није могао очекивати никакву помоћ, 22. децембра, одмах ујутру, послао је турског официра код главног команданта устаника Карађорђа, најавивши спремност да под извесним условима преда тврђаву. То је и учинио 30. дана децембра, под следећим условима: 1. Београдска тврђава се 30. децембра предаје Србима. 2. Турска посада ће је уз војне почасте напустити и под српском пратњом пловиће све до Видина итд.

27. јануар 1807; бр. 8, 114с–115, 116.

[У претходном делу текста говори се о проласку руске војске кроз Влашку и поводом тога о њеним сукобима са Турцима.]

[114–115]... Турци [у Букурешту], који су се још помоћи надали из Силистрије, видевши да то узалуд чекају, већ су све више настојали на том да се бежањем спасу. Међутим, бивши војвода⁴⁶ имао је свој одред телохранитеља, састављен од око 500 Црногораца и Раца (Срба), који се после недавног уласка Турака затворио у Манастир војводе Радула и боравио у њему. Одред је сада ударио на Турке у бекству и немилосрдно их убијао, на шта се и народ угледао, па су улице свуда биле покривене турским лешевима. Најзад, око поднева је у град ушао генерал Милорадович⁴⁷ са првим руским одредом и успоставио ред...

... [116] Као у Молдавији, тако и у Влашкој Арнаути (Албанци), Раци и Босанци почели су формирати бројне добровољачке војске да помогну Русима и да им буду на располагању.

⁴⁵ Реч је о Ратном острву које су устаници запосели ради напада на београдску тврђаву.

⁴⁶ У наставку текста, који овде не преводимо, показује се да је овде реч о „кнезу Ипсилантију“.

⁴⁷ М. А. Милорадович (1771–1825), заповедник корпуса руске „Молдавске армије“.

30. јануар 1807; бр. 9, 126.

Тврђава Београда је још у рукама Турака, који се са ранијом упорношћу бране. Још је и Шабац у њиховим рукама.

3. фебруар 1807; бр. 10, 155.

Турско царство

Сада је већ сигурно да је тврђава Београда капитулирала пред Карађорђем. Паша и њему потчињени Турци остаће тамо са Србима заједно.

6. фебруар 1807; бр. 11, 157–158.

Што се стања између Турака и српских устаника тиче, од предаје Београда, истина, није се десио никакав нарочити сукоб између две непријатељске војске, али, с друге стране, вест да је између Порте и српских старешина склопљен формални мир, за сада нема никакве основе.

17. фебруар 1807; бр. 14, 217.

Турско царство

Светла порта се ваљда никада није нашла у тако безизлазној и неизвесној ситуацији као сада. Цео европски део Турске опкољен је непријатељима. – ... православни становници у тим покрајинама [Молдавија и Влашка] масовно прелазе на страну Руса, надајући се да ће их ови ослободити турског јарма. И српски устаници су уз њих. У Албанији, Црној Гори и Котору Руси имају чврсте позиције...

27. фебруар 1807; бр. 17, 265–266.

Српским устаницима Карађорђе је послао проглас у којем веома хвали њихово јунаштво и опомиње их да настоје да своју отаџбину ослободе свирепе владавине турских намесника. Осим тога, он се често састаје са генералима [generalis-] устаника. Лако је погодити који је предмет тих састанака. – Од пре три године устаничка армада броји час 30.000, час 35.000 људи; сада, међутим, Карађорђе настоји да је повећа на 50.000 људи.

Ако се може веровати неким објављеним извештајима неколико познатих новина, већ је успостављен мир између Светле порте и српских устаника, по којем се овим другима осигурава потпуна верска слобода и многа грађанска права. Да ли ће се између њих усталити овај мир или не, то ће показати време које долази. У познатим немачким новинама о томе читамо белешку:

„Српски устаници, вели, праве се да су се са Светлом портом помирили и претварају се када се са великим поштовањем односе према изасланицима турског цара. Међутим, може се унапред претпоставити, чим ће се руска војска изнад Видина преместити на другу страну Дунава, устаници ће се, скинувши своје маске, повезати са њима и заједничким снагама борити против Светле порте. – Много је теже одгонетнути за коју страну ће се у овој изазовној ситуацији определити лувкави видински паша Пазван-Оглу. Тај немирни муслиман, који се током последњих дванаест година час јогу-

насто понео према Светлој порти, час јој се поковавао, вредан је пажње. Он је јако утврдио Видин, има војску од 24.000 добро обучених људи, немало је надарен ратном вештином, а ни у парама не оскудева. Треба напоменути и то да је он увек био добар комшија православног становништва у Србији, чак ни онда када се поковавао Светлој порти, није се понео непријатељски према њима.“

3. март 1807; бр. 18, 273.

Турско царство

Најзад је и Пазван-Оглу, знаменити видински паша, завршио свој животни пут. Пошто су током дванаест година у Турском царству довољно искусиле његове способности у ратној вештини и јуначка храброст или, боље речено, дрскост, прошлог 5. фебруара вечног покоја ради преселио се у наручје пророка Мухамеда. Неколико дана пре његове смрти, поред Видина је пролазио Халил Гушанац који је, пошто је са потчињеним крцалијама напустио Београд, тражио од њега дозволу да уђе у Видин, али је није добио. – Упражњени пашалук желе да добију два знаменитија официра, по округности познати Мула-ага⁴⁸ и Мехмиш-ага (?) [Mehmis], обојица су стекла довољно пријатеља међу муслиманима Видинског пашалука.

10. март 1807; бр. 20, 306–307.

Турско царство

Земун, 27. фебруара. Сада је већ и тврђава Шапца прешла у руке српске устаничке војске. 5. фебруара је паша капитулирао пред опсадном војском, чијих услова су се обе стране тачно придржавале. Жене и деца која су пратила турску војску 6. дана [фебруара] напустила су тврђаву; 7. дана је и наоружана војна посада парадно изашла кроз капију Ваљево [Valiavári], напољу је положила оружје, да би је за то одређени српски одред испратио у правцу Новог Села до Дрине, где се укрцала на бродове и превеслала у Босну.

Пошто су заузели Шабац, Срби не сумњају ни у успостављање мира, па су у Београду 11. фебруара прославили празник захвалности, где је њихов поглавар цркве отпојао „Тебе Бога хвалим“. За то време су артиљерци на кулама и постројена војска испаливали почасну ватру.

17. март 1807; бр. 22, 343.

Из турских крајина 20. фебруара. У српском народу, изгледа, Јевреји не уживају баш нарочити углед. Чим су Срби заузели тврђаву Београда, одмах су оданде и из пашалука истерали Јевреје, којих је било сто деведесет и који намеравају у Босни да се настане. Сада, привремено, транспортовани су у Угарску земљу.

10. април 1807; бр. 29, 445.

Турска царевина

⁴⁸ Видински везир Мула-паша, наследник Осман-паше Пазваноглуа.

Мир код Срба није био дугог века, ако се остваре извештаји од 24. марта из Земуна, чија је сажета суштина у овом:

„Један руски курир је за Карађорђа и два председника српског Синода [Synodus]⁴⁹ донео дипломе одликовања. Првome о томе да се именује за фелдмаршала [Feldmarschal-] српских снага, а другој двојици о додели извесних високих одликовања. Пошто српски Синод није пристао на Портин захтев да одређени број помоћне војске стави на њено располагање, Турци поново хоће да опседну Србију и једна њихова јединица је на путу према Морави. Због тога су српске снаге поново мобилисане и упутиле се према границама.“

14. април 1807; бр. 30, 456–458.

Према најновијим извештајима из Београда, главни командант српске војске Карађорђе је 20. марта на челу једне војске из Београда кренуо према Нишу, а генерал Милорадовић се сваког часа спремао да са преосталим снагама крене према реци Морави. У Београду је Карађорђе само мали број војске оставио за чување.

Српске снаге су сада већ обучене као и војске других европских земаља, подељене су у батаљоне, дивизионе и чете. Једна чета се састоји од 150 људи. Две чете чине дивизион, три дивизиона или шест чета чине један батаљон. Слично је и коњица подељена. Артиљерци чине посебну и од осталих одвојену јединицу, која је састављена од четири дивизиона или осам чета.⁵⁰ Путеви трговине и саобраћаја, који су једно време били затворени, поново су отворени и слободни.

О свему томе се јављало 1. априла из Земуна, као и о томе, али само у неколико речи, да се код Ниша између Турака и Срба одиграла јако крвава битка.

Према истим извештајима, крајем прошлог фебруара између Турака и римокатоличких хришћана у Босни настало је жестоко крвопролиће, које се описује овако: Догађај су изазвали турски капетани по тврђавама. Они су намеравали да одједном побију хришћанско становништво заједно са његовим бискупима и свештенством и истовремено да опљачкају самостане и домове. Средом, када је већ требало да јаничари добију наређење од својих старешина за убилачки покољ, два свештеника су приметили њихове намере и, растрчавши се, обавестила су хришћане о намерама Турака. Вест се као муња раширила у целом пашалуку. Хришћани су се сложили и споразумели у томе да се освете Турцима. Сви су се наоружали и одлучили да из своје средине изгоне све Турке, што им се чинило да ће бити утолико лакше што је хришћанско становништво у Босни много бројније од турског. Покољ је почео наредних ноћи и убрзо се вест о њему на све стране раширила. Турци су се позатварали

⁴⁹ Назив за највиши орган извршне власти у устаничкој Србији. У каснијим бројевима исти орган ће имати и називе Сенат [Senatus], Правитељствујушчи совјет [Fő Tanács] или само Совјет [Tanács].

⁵⁰ У вези са наведеним јединицама видети још напомене 2 и 17.

у тврђаве, а хришћани су из њих бежали у села. Они који су се одупирали или се наоружани нашли, били су на обе стране, узajамно, немилосрдно посечени. Рачунајући жене и децу, претпоставља се да је број на брзину побијених Турака око 8.000. – Шта ће бити последица овог грдног крвопролића, тек ћемо сазнати, тим пре што припреме показују да су и Срби опет започели да се са Турцима туку.

23. април 1807; бр. 34, 526–527.

Становници Босне, уколико су следбеници пророка Мухамеда, сви су се наоружали. На границу према Србији поставили су бројне страже и међу собом сасвим сигурно одлучили, уколико ће се руска војска у савезу са српским устаницима охрабрити да у њихову домовину упадну, браниће се до последње капи крви...

19. мај 1807; бр. 40, 613–614.

Српски устаници, иако су на основу мировног споразума, који су склопили са Светлом портом, стекли много слободе и права, ипак нису били задовољни, него су, што се одмах могло претпоставити, стали уз руске војне снаге. – Прошлог 29. марта послат је турски курир из Цариграда паши-гувернеру, мухасил ефендију,⁵¹ у Смедерево са ферманом (царском наредбом) да, уколико се српски устаници ради заштите своје домовине не прикључе Светлој порти, именовани паша одмах треба да напусти Смедерево. Пошто је ова царска наредба саопштена становницима Србије, последњег дана марта одржано је већање, на коме је, иако Карађорђе није био присутан, на коначно питање мухасил ефендији одговорено да Срби, сходно ранијој одлуци, од установљене неутралности одступити неће. Именовани паша-наменик је на то рекао да ће становници Србије овом непослушношћу привући на себе гнев Светле порте и изазваће нови рат у својој домовини; да треба да размисле са колико стварне великодушности се султан односио према њима, у чијој је моћи било да збрише цео народ, али није желео да пролива невину крв. Најзад, треба да размисле и о томе да, према мировном споразуму који је склопљен са њима, њихова домовина и даље остаје део Царевине под Светлом портом и да су се они обавезали у мировном споразуму да ће Светлој порти годишње 2500 кеса злата плаћати (једна кеса садржи 500 талира). Пошто је више пута именовани паша са многим важним аргументима желео да убеди Србе да изврше наређење Светле порте, најзад му је Симеон Марковић у име Совјета или Синода овако одговорио: „Цео српски народ, каже, сада већ независним сматра себе и никакав порез у будућности плаћати неће, нити ће се дићи на оружје против браће по вери (мисли на Русе), и с обзиром на то моли мухасил ефендију да што пре напусти Смедерево.“ „Добро – рекао је именовани паша – ја ћу одмах отићи, али добро размислите шта сте урадили.“

Да су управљачи српског становништва већ много раније тежили ка потпуној слободи, показује се по томе

⁵¹ Мухасил је опуномоћеник Порте.

што су се тајно стално припремали и прошлог 7. дана априла Синод је наредио да се све српске снаге улогоре. Та српска устаничка армада, према тамошњим аутентичним изворима, састоји се од 72.000 пешака, 18.000 коњаника, 9 чета артиљераца, што је укупно 90.000 људи. Она ће се још увећати са војском од 20.000 резервиста.

2. јуни 1807; бр. 44, 679.

Извештаји из Земуна од 6. маја веле да је српска армада под вођством самог Карађорђа код Ниша претрпела тежак пораз и била је одбачена од бројних у Босни сакупљених турских војних снага, које је помагала и посада Ниша.

5. јуни 1807; бр. 45, 694–695.

Турско царство

Иако у последњим борбама са турском војском, која је сакупљена у Босни, српска армада није имала среће, она је, пошто јој је пристигла помоћ у свежим снагама, трећег дана после битке обновила сукобе и потукла муслимане. Као што веле последњи извештаји из Турске, она је заузела и Ниш, знаменито утврђење у Србији, и опсела Острво [Ostrofi]⁵² код слива Тимока у Дунав, и тиме је поново успоставила територијално јединство са Малом Влашком или Влашком, где је, наиме, улогорена руска армада од 11.000 војника, а комуникације муслимана између Видина и Оршаве пресекала је на два дела.

16. јуни 1807; бр. 48, 743.

Бес Светле порте на српске устанике, који су склопили савез са руском армадом против Турака и који су ту и тамо имали успехе у ратовању, толико је плануо да је на седници Дивана од 11. маја, којој је председавао кајмакам-паша,⁵³ то јест представник великог везира, чврсто одлучено да се са њима, без обзира на узраст и пол, тако окрото поступа како то заслужује одметнички народ, да се у насељима у која ће Турци ући погубе деца и одрасли, млади и стари, а остале да одведу у вечито ропство. Та одлука Светле порте одмах је по брзим татарским куририма разаслата босанском, нишком, видинском и солунском паши.

26. јун 1807; бр. 51, 779–780.

Турско царство

Срби су се, и поред последњих успешних борби, повукли из околине Ниша и Видина. Босански паша Хусреф [Chosrew] већ је био спреман да са бројним снагама, којима се прикључило и мноштво Француза, упадне у Србију. – С друге стране, паше у Албанији и Херцеговини, удружени такође са француским јединицама, спремали су се да покушају освајање оних црногорских брда која су у ранијим и новијим временима,

⁵² Острво или Велико острво.

⁵³ Заменик, заступник неког високог државног чиновника у Турској царевини.

поводом честих напада и сталне успешне одбране, постала толико знаменита да се све до данас сматрају неосвојивима.

14. јули 1807; бр. 4, 56–60.

Руси су ноћу очи 7. јуна, потмогнути Србима стационираним у Бугарској, код Калафата прешли Дунав. Прикључили су се Србима и заједно са њима унапредовали да би после опколили и Видин и Ниш, као што се све то новије јавља.

Према извештајима из Смедерева, тамо су 9. јуна од руске армаде стигла 2 генерала, 18 штапских и инжењерских и 11 артиљеријских официра, заједно са неколико артиљераца редова, који су, представивши се Синоду, одмах наставили свој пут према војсци стационираној у Бугарској. Исто тако је 12. јуна од Руса у српски логор стигла муниција од 1.000 метарских центи барута, 5.000 метарских центи калајних ђулади, 8 до 10 хиљада набоја за топове и картече.

Већ су и Срби почели издавати званичне билтене, то јест ратне извештаје. Командант њиховог трећег логора Јаков Ненадовић, који се у Подрињу бори против босанских Турака и њихових француских помагача, недавно је ради објављивања послао званични билтен у Београд, чији је сажети садржај следећи:

Око 20.000 Турака у Босни, сакупивши се код Сарајева под командом Хасан-паше, 20. маја кренуло је према Рамни⁵⁴ [Ramna] да препрече пут Србима који су тамо продрели. Овом турском војском командовали су француски инжењери и официри; имала је са собом и 12 француских топова, које је опслуживало 72 француска артиљерца. Командант Срба, коњички генерал Јаков Ненадовић, се већ 24. маја досетио да ће морати променити место положаја, јер садашња позиција непријатеља, коју нису турски команданти испланирали, била је таквог карактера да, у случају планског извршења покрета јединица, Срби сигурно не би могли да избегну пораз. До 1. дана јуна само су се између предстража одиграле ситније чарке. Другог дана јуна рано ујутру покренула се цела непријатељска војска и јурнула са свих страна из оних брда одакле су се Срби раније повукли. 25. дана уз велику буку ударила је на шанчеве Срба. Обе стране су се непоколебљивом храброшћу тукле. Француски артиљерци су велике штете нанели Србима. На Србе су извршени јуриши у два таласа, али без успеха, уз приличне губитке. Ту су Срби заробили више од 200 Турака, такође запленили 4 турска и 2 француска топа, заробили 4 француска артиљерца.

После подне је непријатељ по свим правцима напao и успешно потиснуо Србе, који су тек у шестом сату вечери напустили све своје положаје у таквом реду да нису изгубили ни једна једина кола са муницијом. 3. јуна у 10 сати ујутру све њихове снаге, пошто су се срећно вратиле до границе Босне на реци Дрини бродовима, који су их спремни чекали, пребациле су се на десну

обалу реке. У међувремену непријатељ, који их је свуда следио, такође се пробио на другу обалу реке Дрине и цео тај српски одред разбивши, гонио га је преко Црне Баре [Csernabara] и Новог Села све до Лешнице. Тамо му је 6 наших дивизиона препречило пут, а и мрак је пао, па није могао даље да напредује. У зору је још силовитије обновио борбу против тих 6 дивизиона и избацио их из њихових шанчева.

Српска војска у Шапцу, коју је чинило 3.000 људи, после потискивања Ненадовићевих снага, видевши да је одсечена од главног логора, затворила је капије тврђаве и почела је бринути о њеној одбрани. Међутим, непријатељ сада није имао у плану да се окрене на Шабац, него је прво желео да заузме Ужице и после да крене у опсаду Шапца. За то време је Ненадовић, обавестивши генерала Стаматовића о стању ствари, затражио од њега да му у помоћ пошаље бројну коњицу.

6. јуна је непријатељ са 3 топа кренуо из Црне Баре према Ужицу, али је једва прешао неколико стотина корака када су га пресрела 4 одреда српских војника и, пушчаном и топовском ватром жестоко их напавши, потиснула га до Црне Баре. Оданде је 7. још једном покушао да напредује, али је био снажно одбачен. Најзад, 12. јуна увече је и сам Стаматовић стигао са 6 дивизиона коњице. Битка је била одређена за 14, када је генерал Марко Катић са својих 4.000 људи ноћу потајно прешао на десну обалу реке Дрине и дао је посећи турске страже, запалити им бродове и са својим снагама по грмљу и јаругама направио заседу. У свитање, Стаматовић и Ненадовић су такође покренули своје снаге у 7 одреда. Од њих три одреда под командом другог, а четири под командом првог ударили су на Турке, избацили их из њихових шанчева и потиснули до Дрине. Тамо је ноћна заседа од 4.000 људи случајно отворила ватру на њих, па су били приморани да се, такође уз воду, под Ново Село повуку, где се у међувремену из Јања [Vigum] појавило 50 бродова да их превезе. Ти бродови, међутим, нису били довољно велики, нити толико бројни да могу примити тако бројне снаге. За то време је српска коњица, стигавши тамо, спровела велико крвопролиће међу Турцима, који су настојали да пређу на другу обалу. Само су се они спасли смрти који су се благовремено укрцали на бродове, или умели да пливају. Срби су сахранили својих 910 људи и 4.009 Турака. Тога дана губици Турака лако могу да се процене на 5.000 људи, међу њима је нађено 3 турска капетана, један француски официр и 5 француских тобџија. Осим топова, наоружања, све муниције, хране и стоке нађених на непријатељским положајима, и при претресу лешева је сакупљено 100.000 пијастера. Изузев ратне благајне, команданти су цео добитак поделили између официра и војске.

16. јули 1807; бр. 5, 75–76.

Из Земуна 6. јула. 29. јуна увече из Котора, преко Трста, овамо је стигао руски пуковник Павловски,⁵⁵ који, продавши своје кочије, још исто вече у 6 сати је

⁵⁴ Код Маретића налазимо и други облик имена овог места: Раховна (Г. Е. Маретић, *нав. дело*, 144). Није познато које је то место у Босни данас.

⁵⁵ Реч је о Константину Константиновичу Родофиникину, руском дипломатском представнику код устаника (1807–1809).

дао да га царско-краљевски шајкаши превезу у Београд. Тамо га је српски командант Младен,⁵⁶ који је из Смедерева унапред био обавештен о његовом доласку, са великим поштовањем примио. Чак је дао испалити и неколико топовских хитаца у његову част. Из Београда је именовани руски пуковник брзо отпутовао за Смедерево, јер је од београдског команданта био обавештен да Карађорђе, са којим се без одлагања желео срести, сада тамо борави. Пуковник са собом носи чврст метални сандук са руским царским грбом, за који се каже да је у њему 30.000 златника [zechinek] послатих на поклон Карађорђу.

31. јули 1807; бр. 9, 131–133.

О садашњем султану цару Мустафи III јаничари говоре да је његов отац Абдул Хамид био срећан владар, дакле и његов син ће то бити. Он ће повратити Крим и обуздати Србе одметнике...

После брзог продирања француског генерала Мармона [Marmont] у Босну, као што то званични париски извештаји јављају, српски устаници су се веома препали и одмах су му упутили изасланике да га у име Карађорђа и више српских вођа извести како се српски Синод, са савршеним поштовањем односи према личности цара Наполеона...

Ратне догађаје из прошлог јуна овако представља бечки дворски „Дневник“ [Diagium] од прошле среде: Дана 25. јуна јачи српски одред или војска, прикључивши се једном руском пуку (colonne), прешао је Дунав и са више страна препречио пут Халилу Гушанцу-паши, улогореном код Штубика, коме је у помоћ кренуо видински Мула-паша, али је првог дана јула заједничка војска Руса и српских устаника и њега поразила и натерала у бекство.

Исту ствар на следећи начин представља париски „Монитор“ [Monitör]: „Руски пук или војни одред, који је требало да се повеже са српским устаницима, прошавши Малу Влашку, стигао је до Дунава. Да би заузео Острво, настојао је да пређе реку. Међутим, пошто су Турци на том месту припремили прикладне топовске положаје, а из Видина је и неколико топовњача послато тамо, њена намера није остварена...“

18. август 1807; бр. 14, 207.

Порта је прихватила примирје са Руском царевинном, које јој је понуђено Тилзитским споразумом, и, сходно томе, послата су наређења војсци која борави у околини Дунава.

18. септембар 1807; бр. 23, 348.

Према извештајима из турских крајина од тамошњих актуелних догађаја за сада је следеће сигурно: Према тачки 5 споразума о примирју између Турака и српско-руских снага, који је 14. јула склопљен у Каменици [Koronicza], свакој страни је препуштено да започ-

не ратовање када јој је воља, само 5 или 6 сати раније мора да јави о томе. Према тачки 4, за време примирја снаге ниједне стране ни за корак нису смеле да се помере са оних места на којима су се налазиле у време његовог склапања.

Да је битка, која се услед прекида примирја од стране Турака 2. августа одиграла и донела и њима самима веома велике губитке, била жестока, показује велики број руских и српских рањеника који се одонда у Крушевцу [Krassova], Делиграду [Kurvingrad] и другде лече.

Између 20. и 25. августа у Београду одржани су важни састанци, на којима су са српске стране учествовали Карађорђе и два сенатора, а са руске државни саветник Родофиникин ...

25. септембар 1807; бр. 25, 392–393.

Да је примирје између Срба и Турака сада већ постављено на чвршће ноге, веродостојно потврђују извештаји из турских крајина. Према одређеним условима тог примирја, Срби ће остати под оружјем до успостављања правог мира. Њихов вођа Карађорђе, као што то потврђују његова недавна београдска саветовања са два руска државна саветника, у великој је сагласности са Русима. Може се претпоставити, дакле, да ће он, после толиког проливања крви и невоља, само под јако поштеним условима пристати на мир.

4. децембар 1807; бр. 45, 699–701.

Турско царство

Босански Турци, као што то на основу већ сада веродостојних извора можемо написати, нису се хтели придржавати успостављеног примирја између Порте и Срба. Још су и средином октобра између њих, то јест између Босанаца и Срба, трајали сукоби, на које су они први приморавали друге, као што се то из следећег извештаја испоставља:

„Турским снагама улогореним поред Дрине и Бузаве [Butzava],⁵⁷ које су имале око 16.000 људи, крајем септембра и почетком октобра неприметно су се прикључивали одреди под командом капетана из Високог [Nissoki], Врандука [Uranduki], Сокола [Sokoli], Грачанице [Gracsamiczai], Градачца [Gradocsoczi] и Мираломи [Miralomi] (!)⁵⁸ и потајно је нарасла на око 25.000 људи. Њихов командант Хасан-паша је 8. октобра ове разне одреде, који су чинили кордон према Србији, сакупио у Краљови [Krajla], недалеко од Сенице [Senicza], поред Бузаве [Butzava], и са њима 10. октобра прешао ту реку.

Турске снаге су хтеле одмах да нападну српске положаје и да приморају Србе на борбу, али су се они тада са свих тачака повукли. Касно увече су Турци већ били поред замка Сокола. Пошто је у међувремену и Србима пристигла помоћ, између 11. и 15. дана октобра на ра-

⁵⁷ Бузава или Рзав је рукавац Дрине, дуг 4 км, у њега се улива река Јања (код Г. Е. Маретића, *нав. дело*, 154).

⁵⁸ Неидентификовани назив.

⁵⁶ Младен Миловановић.

зним местима ударили су по турским снагама. Наиме, 15. су и они већ толико снага прикупили да су тога дана у бици одбацили Турке.

Следећег дана су они, то јест Срби, прешли ону реку коју је турска војска била прешла да их нападне и већ су 18. стајали под Варешом (Varecz), који је само неколико миља удаљен од главног града Босне Сарајева, одакле је овај извештај стигао.

Колико су Турци победу Срба сматрали важном, види се по томе што је травнички везир Бећир-паша, ради спречавања њиховог даљег напредовања, одмах прогласио народни устанак међу становништвом, подстичући сваког да узме оружје и хитно крене против Срба. Сам везир је 20. октобра само из Травника на челу 3.000 људи кренуо на бојно поље.“

У објављеним извештајима смо недавно прочитали да су Срби изјавили, што се њих тиче, не би ни у Босни трпели Турке.

18. децембар 1807; бр. 49, 766–767.

Из турских крајина.

Из Земуна 3. децембра. Приметно је да ће се остварити вест, која је из Србије већ много раније стигла овамо, да ће се у овој покрајини увести нови начин управљања земљом. Два курира су, како смо чули, донела руском државном саветнику у Београду, господину Родофиникину, упутства у вези са новим начином управљања, један од њих је 16. а други 20. новембра стигао из Букурешта. Од чланова новог акта о начину управљања засада су познати следећи:

„Србија се дели на 12 или 13 дистрикта [Distriktus]. Од сада седиште Синода неће бити у Смедереву, већ у Београду и неће се више звати Синод него Сенат [Senatus]. У Београду и осталим већим градовима Србије организују се магистрати на челу са градоначелницима, а на челу села је само по један кнез. Та звања нико не може добити ко није служио војску и није научио да чита и пише. Марљиво ће се приступити просвећивању становништва. Заувек ће постојати евиденција војних обвезника [Conscriptio], дакле у земљи је сваки човек војни обвезник. Ко не одслужи праву војску, никакво оружје не сме носити. Странци у земљи не могу купити кућу.“

Српска скупштина је сада заузета испитивањем новог начина управљања државом. Врховни вођа Карађорђе, који је са руским државним саветником Родофиникином у великој сагласности, обично је присутан на свим саветовањима скупштине.

Са босанским Турцима започета непријатељства поново су сасвим престала, пошто је скупштина снагама које су тамо продрле упутила хитну наредбу да се, пошто су своје шанчеве и сву другу одбрамбену опрему уништили, без одлагања повуку из Босне.

19. јан. 1808; бр. 6, 93–96.

Као што се мисли у приватним и објављеним извештајима из Србије, судбина ове покрајине је коначно одређена и, осим неколико одступања, она се изједна-

чава са положајем Молдавије и Влашке, то јест одвојена је од Турског царства и узета под заштиту руског царског двора. О садашњем стању ове покрајине, то јест Србије, добили смо следећи извештај из Земуна: Правитељствујушчи совјет, који је формиран да у будућности управља Србијом, заседао је овде при крају протеклог децембра месеца. Тај Совјет [Tanáts] се састоји од неколико важнијих устаничких вођа, неколико православних владика и депутата важнијих градова у покрајини, на сваком већању је присутан и руски царски министар Родофиникин. Пошто међу члановима у Совјету влада велика слога, и ствари покрајине теку у миру. Најпре се већало како да се отворе добре школе, како да се унапреде и усаврше трговина, занати, пољопривреда, уметности и науке и оснују и друге корисне установе. – Српска војска стоји на најчвршћим основама, сваки корпус има свој кантон. Две трећине војске је пуштено својим кућама на одсуство, с тим да се на први позив дигне. Два корпуса, која је Совјет послао да обуздају босанске паше, јер стално узнемиравају Србију, после извршења повереног задатка вратила су се, истина, у Србију, али су остала на чувању њених граница. У Босни су отели много пара, скупocene робе, оружја, коња и крупне стоке. Становници Србије су чврсто одлучили да ће пре сви до једнога погинути, него поново пасти у турско ропство. Пошто је сваки за оружје стасао мушкарац обавезан да се дигне у одбрану своје домовине, ако то стање захтева, Србија може лако дићи 100.000 људи и сукобити се и са највећом турском армадом. Све снаге су добро наоружане, а коњица је толико изврсна да се од самог њеног помињања турска коњица престраши и разбежи. У подугом ратовању устаници и њихове старешине су много унапредовали у тактици, то јест у војној науци и умећу војевања. Карађорђе, који је изабран за председавајућег Совјета, стекао је велики углед и поверење у армији. Тврђаве у покрајини богато су снабдевене свим потребним стварима. Са турских граница читамо овакве извештаје у објављеним новинским вестима: Нова организација, односно нови устав Србије веома добро просперира. Турци су сами криви што су изгубили ову покрајину. Они јаничари који су се у Београду између себе сукобили и присвојили управљање Србијом, непрекидно су је пустошили и њено хришћанско становништво немилеце убијали, пре шест година напали су и хтели опустошити имовину богатог становника села Раменике [Ramenika] Ђорђа Петровића, којега сада зову Карађорђе, али се он, то јест Карађорђе, јуначки њима супротставио, себе храбро одбранио и више муслимана послао на други свет. После тога је од хришћанског становништва, расутог по шумама, 300 људи наоружао и потукао турску војску од 400 јаничара. Један њен део је побио, други део ранио, а оне који су остали живи и читави, разјурио. Охрабривши се овим првим покушајем срећног исхода, подстицао је хришћанске становнике Србије да се одметну и својим успешним оружјем постигао је да своју драгу домовину савршено ослободи ропства немилосрдних владара. Важи за храброг човека, који је у пракси савладао војну

вештину. Његов најпознатији војни саветник је Радич Петровић, који је пре тога био официр аустријске царске армаде.

12. феб. 1808; бр. 13, 207.

За хришћанске становнике Србије, за ову 1808. годину издат је календар на српском језику [Шлугиаи пувелвен] са Карађорђевићевим портретом на насловној страни. Један учени Грк основао је хришћанску гимназију у Београду. У више градова и већих села Србије отвориће се више мањих или већих школа за васпитање хришћанске деце и омладине.

25. март. 1808; бр. 25, 397.

Из турских крајина. Српски Сенат ће све зграде, које су у Београду и осталим градовима Србије до сада поседовали Турци, продати оним хришћанским становницима Србије који за њих највише понуде.

25. окт. 1808; бр. 34, 544.

Србија [Serbia] (не Сервија, као до сада). О овој покрајини у извештајима из иностранства пронашли смо, истина, старију али важну вест:

„17. септембра је стигао курир из Јашија, главног стана руске армаде, у Београд код руског државног саветника господина Родофиникина.“ Упутство које је курир донео, између осталог, садржало је и неке промене које се односе на начин управљања Србијом. У вези са тим још 22. септембра је Сенат огласио да се, с обзиром на извесне историјске разлоге, Сервија у будуће неће више тако звати, него Србијом, а њени становници нису више Сервијани него Србијани. Надаље је објављено да се Сенату Србије у свим службеним извештајима, молбама и жалбама даје следећа титула: „Главни и правителствујушчи совјет“. – Од 24. септембра се жалбе становника у свим локалним магистратима и судовима Србије решавају усмено, само пред београдским Правителствујушчим совјетом ствари се обављају писмено.

17. јан. 1809; бр. 5, 75.

[У претходном делу текста говори се о буни јаничара у Цариграду.]

Према белешкама париског новинара, званог Публициста [Publiciste], у погледу промена у Цариграду букурешки паша-губернер није се приклањао ниједној страни, очекујући крајњи исход ствари. Супротно томе, нишки паша је, пошто је код себе окупио све оне у чију је верност био убеђен, дао затворити капије, страхујући да ће се непријатељи Мустафе барјактара, с ким је он живео у пријатељству и који га је поставио за главног команданта армаде, послати против српских устаника, и њему светити. – Турска војска сакупљена код Једрена, такође је добила наређење за марш у Цариград, не знајући ни од кога је наређење, нити коме да крену у помоћ. Цариградска револуција је за Србе представљала веома осетљив изазов, јер им се пружила нова прилика

да ступе у чвршћи савез са Руском царвином. За руску армаду у Молдавији и Влашкој се говори да броји 170.000 људи.

4. апр. 1809; бр. 27, 415.

Ових дана је са граница Турске у Беч стигла вест да су Срби, или становници Србије, дигли 150.000 људи и придружили их руској царској армади у Влашкој. Показује се да су, такође, у покрету и корпуси самих српских устаника.

29. август 1809; бр. 2, 30.

Српски устаници, који су продрли у Босну, пошто их није нарочито послужила ратна срећа, повукли су се оданде и преместили преко реке Дрине, јер се све војне снаге окрећу ка Бугарској.

12 септ. 1809; бр. 4, 63–64.

Турска царевина

Према извештајима од 24. августа из Земуна, турска армада од 70.000 до 80.000 људи, 13. истог месеца на више места напала је српску устаничку војску, са циљем да испита и проучи њену снагу и одбрамбене системе. Следећег дана је настојала свом снагом да нападне логор Срба. Пошто се њихова војна моћ и бројност, због страшне шездесетодневне опсаде делиградских шанца и због напада на преостала три шанца иза њих, смањила на 36.000 људи, нису смели дочекати муслимане, него су се 14. августа повукли преко Мораве, изгубивши том приликом 26 топова, много намирница и опреме за логоровање. Од целе српске армаде су до 21. августа читава остала само три корпуса, сви остали су разбијени.

Као што се може чути, муслимани су већ на три места прешли Мораву, заузели и Смедерево. Халил Гушанац-паша је са 7.000 коњаника ударио на пожаревачки округ Србије, све опљачкао и уништио и вероватно је до сада већ стигао под Београд. У тврђави Београда тренутно нема више од 100 људи посаде, ако убрзо не пристигне нека бројнија посада, непријатељ ће тврђаву, по свој прилици, заузети. Много хиљада породица је из унутрашњости ове покрајине бежало према Београду.

5. јуни 1810; бр. 1–2, 15.

И у каснијим цариградским извештајима сматра се да се из азијских турских покрајина бројна пешадија и коњица креће према армади Великог везира, да Светла порта у потпуности не пристаје на помирење са Руском империјом и да се из петних жила напиње да своје некадашње европске покрајине, као што су Молдавија, Влашка и Србија поврати од својих непријатеља...

Турски Велики везир, осамдесетогодишњи једнооки Јусуф-паша, опоравио се после болести од неколико недеља и већ је кренуо у армаду која му је поверена на командовање, и издао сва потребна наређења за почетак сукоба. Међутим, предухитриле су га руске снаге, пошто је, како то извештаји из Цариграда тврде, један нао-

ружани одред од 3.000 војника неочекивано напао турску стражу на великоострвској [Ostromanni] дунавској ади, настојећи да је преотме. Тиме је требало да се српске устаничке снаге, које четовањем стижу све до Видина, саставе са руском армадом, али им то није пошло за руком. — Овај догађај је веома разбеснео муслимане, а и млади владар Махмут својим писмима упућеним час министрима, час улогореној турској армеди, разбуктава нову ватру у њима.

12. јуни 1810; бр. 5–6, 15–16.

Босански муслимани, пошто су упали у Хрватску [Croatia], која припада илирској земљи, и спровели многе свирепости, сада су се сасвим смирили.

11. дец. 1812; бр. 47, 464.

Турска царевина

Као што то показује следећи извештај, још се не може знати шта ће будућност донети у погледу актуелне политике између турског и руског двора.

„Трст, 13. новембра. Француски извештаји у чланку о Цариграду овако пишу: На почетку се чинило да ће се турска армада повући према Једрену, сада се показује сигурним да остаје улогорена у Шумли [Schumlai löger],⁵⁹ где је недавно пристигла и помоћ од 20.000 људи. Што се тиче околности у Србији, говори се да се оне неће решавати у Цариграду, него у Нишу или можда у Србији. Према томе су и посланици који су послати из Србије у Цариград били принуђени да се врате у своју земљу...“

24. авг. 1813; бр. 16, 92.

Турска царевина

По великом броју несигурних вести које одавде пристижу, извесно је да су Срби изнова устали против врховне власти Турака и да је ратовање поново почело. Травнички везир и бањалучки беглербег су са великим снагама продрли из Босне до Дрине, где су 24. јула прешли реку да нападну утврђене логоре Срба уз доњу Дрину. Турци су већ упадали све до Лознице и Шапца, али је 24. дана [јула] дошло до крвавог боја где су Турци поражени, те су поново прешли реку, запаливши мост за собом. Пишу да се победа Срба може приписати томе да је Карађорђе неочекивано ударио на крило Турака, тада када су они шанчеве поменутог логора нападали.

Ствар, међутим, овом битком још није завршена, према новијим извештајима из Земуна, Турци у Босни, сабравши се поново, изнова су прешли Дрину. И српска се војска, чије се главне снаге налазе код Лознице, поново сабрала и настојала да Турке спречи у даљем напредовању.

8. окт. 1813; бр. 29, 164.

Услед турских победа у Србији, многи несрећни становници беже одатле у царско-краљевске покрајине, и већ до сада је неколико хиљада њих прешло на леву обалу Дунава у Славонију [Tóth ország] и Банат, где траже заштиту и посао. Високи официри који управљају овим царско-краљевским покрајинама добили су од Дворске војне канцеларије наредбу да од ових бегунаца, регрутовањем добровољаца, саставе два батаљона. Штаб им је у Темишвару, главни командант је пуковник граничарске Влашко-илирске регименте Михаљевић.

Erika Kothenc, Dimitrije E. Stefanović

„MAGYAR KURIR“ ÜBER DEN ERSTEN SERBISCHEN AUFSTAND

Z u s a m m e n f a s s u n g

Der vorliegende Beitrag enthält serbische Übersetzungen der ungarischen Texte aus der Zeitung "Magyar Kurir", die anlässlich des Ersten serbischen Aufstandes darin veröffentlicht wurden, und zwar seit dem Anfang des Aufstandes bis zu seiner Unterdrückung. Das Blatt, das, ausser der ersten im Jahre 1786 in Pressburg herausgegebenen Nummer, sonst in Wien veröffentlicht worden war, genoss überwiegend die Unterstützung der Hofkreise. Der erste Text über den Aufstand erschien am 17. April 1804, während der letzte am 8. Oktober im Jahre 1813 herausgegeben wurde. Seit dem Jahre 1808 wurden die Berichte über die verhängnisvollen Ereignisse des Aufstandes immer seltener und ziemlich oberflächlich, was man mit der Tatsache in Zusammenhang bringen kann, dass in demselben Jahr neben dem alten auch ein neuer Redakteur

des Blattes engagiert worden war. Deklarierte neutrale Aussenpolitik des Wiener Hofes dem Türkischen Reich gegenüber und zu den Ereignissen darin zur Zeit des Ersten serbischen Aufstandes, übte offensichtlich den Einfluss darauf aus, dass sich in den entsprechenden Texten des Blattes die grösstenteils zurückhaltende Sympathie zum Freiheitskampf des benachbarten christlichen Volkes nur diskreter auferhalten liess. Die Nachrichten und Berichte über den Aufstand erhielt das Blatt am öftesten aus der Habsburger Monarchie, am meisten aus Semlin (Zemun), vereinzelt vorkommend jedoch auch aus anderen Ortschaften, wie Panschowa (Pančevo) und Pest sind. Sie gelangten oft auch aus dem Türkischen Reich, aus Konstantinopel oder aus anderen Gebieten, wie Belgrad (Beograd) und seine Umgebung, Smederevo aber auch Russland sind; sie kamen aber auch aus manchen westeuropäischen Ländern an, wie z.B. aus Frankreich und Deutschland.

⁵⁹ Место у Бугарској.